

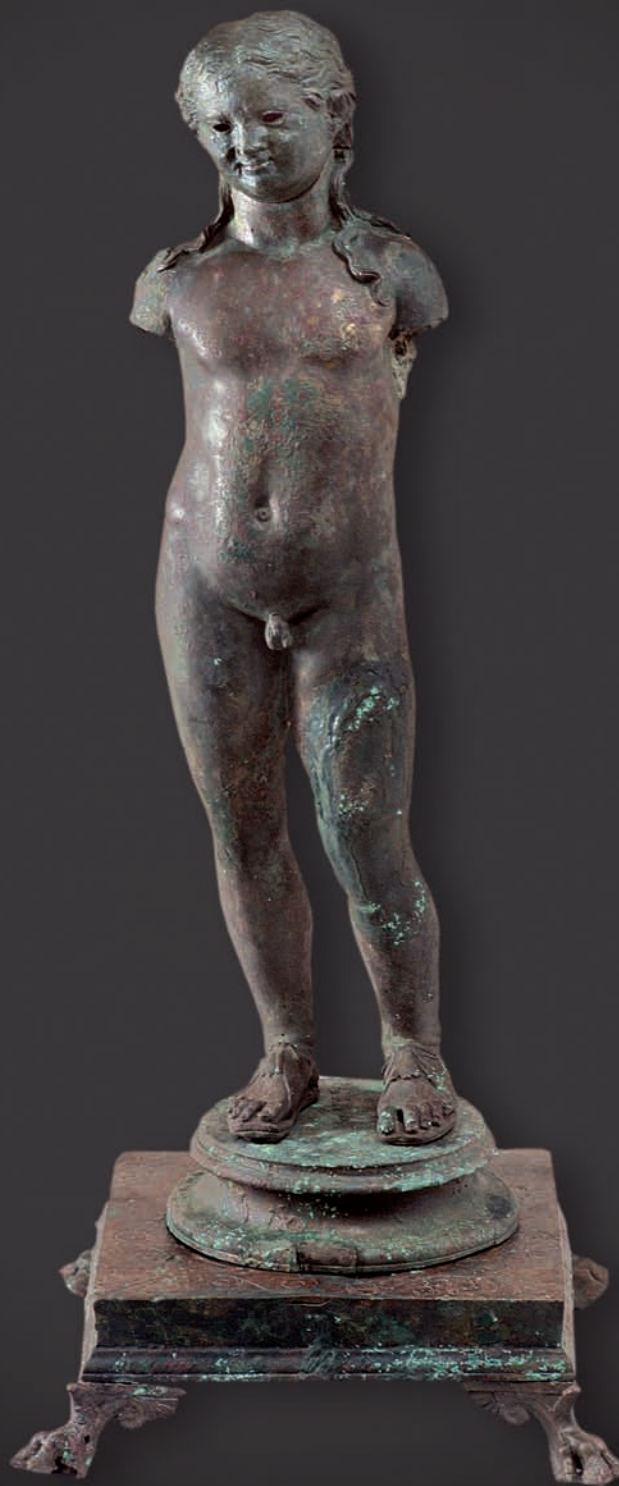
Ager Tarraconensis 2

El poblament

Marta Prevosti i Josep Guitart i Duran
(directors científics)

Institut Català d'Arqueologia Clàssica

DOCUMENTA 16

Ager Tarraconensis 2

El poblament

The population

Marta Prevosti i Josep Guitart i Duran
(directors científics / Scientific Directors)

Two chapters in English

DOCUMENTA 16

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA
Tarragona, 2011

Ager Tarraconensis. – (Documenta ; 16)

Bibliografia. – Conté: 1. Aspectes històrics i marc natural -- 2. El poblament -- 3. Les inscripcions romanes (IRAT). – Text en català, alguns capítols també en anglès

ISBN 9788493773434 (o.c.)

I. Prevosti, Marta, dir. II. Guitart i Duran, Josep, 1946- dir. III. Gorostidi, Diana IV. Institut d'Estudis Catalans V. Institut Català d'Arqueologia Clàssica VI. Col·lecció: Documenta (Institut Català d'Arqueologia Clàssica) ; 16
1. Arqueologia del paisatge – Catalunya – Camp de Tarragona 2. Excavacions arqueològiques – Catalunya – Camp de Tarragona 3. Camp de Tarragona (Catalunya) – Arqueologia romana
904(467.14)

Ager Tarraconensis és un projecte de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut d'Estudis Catalans, amb el finançament d'Acesa-Abertis. El projecte s'emmarca dins la línia de recerca de l'ICAC «Arqueologia del paisatge, poblament i territori» i del projecte Forma Orbis Romani de l'Institut d'Estudis Catalans, promogut per la Unió Acadèmica Internacional.

Aquesta recerca també s'ha inserit en el marc del projecte del Ministeri de Ciència i Innovació HAR2009-10752: «Interacció i articulació *urbs-territorium* en el *conventus Tarraconensis*».

© d'aquesta edició, Institut d'Estudis Catalans i Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

Institut Català d'Arqueologia Clàssica
Plaça d'en Rovellat, s/n, 43003 Tarragona
Telèfon 977 24 91 33 - fax 977 22 44 01
info@icac.net - www.icac.net

© del text, els autors

© de les fotografies i il·lustracions, els autors, llevat que s'indiqui el contrari

© de la foto de la coberta, Arxiu MNAT / A. Saludes

Primera edició: novembre del 2010

Coordinació: Jordi López Vilar

Coordinació editorial: Publicacions de l'ICAC

Correcció: Pere Farrando Canals i Ramon Vidal Muntané

Disseny de la col·lecció: Dièdric

Coberta: Píxel Sònic Estudi

Foto de la coberta: lampadòfor representant un bacus infant, trobat a la vil·la de la Llosa (Cambrils)

Maquetació: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert

Impressió: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert

Dipòsit Legal: T-1506-2010

ISBN de l'obra completa: 978-84-937734-3-4

ISBN del volum 2: 978-84-937734-5-8

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer tenint l'autorització dels seus titulars, amb les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si heu de fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

TAULA GENERAL DE L'OBRA AGER TARRACONENSIS

Volum 1. Aspectes històrics i marc natural

1. Plantejament i precedents del treball
2. La ciutat de *Tarraco*, entre nucli urbà i territori
3. El paisatge de l'*ager Tarraconensis*
4. Les centuriacions de l'*ager Tarraconensis*: organització i concepcions de l'espai
5. El marc natural

Volum 2. El poblament

1. Metodologia de l'estudi del poblament
2. Les prospeccions extensives
3. Les prospeccions intensives
4. Les col·leccions
5. Estudi dels materials
6. Treballs de camp en jaciments
7. La distribució territorial dels assentaments
8. Els recursos econòmics

Volum 3. Les inscripcions romanes de l'*ager Tarraconensis*

1. La documentació epigràfica
2. Epigrafia i societat de l'*ager Tarraconensis*. Monuments i reflex social. Propietaris de *fundi* al territori: identificació a partir de l'epigrafia. Prosopografia i societat al territori. Taula sinòptica.
3. Catàleg epigràfic. Conté epigrafia sobre *amphorae*, *tegulae*, *imbres* i *dolia* a l'àrea occidental del Camp de Tarragona
4. Índexs analítics

Volum 4. La vil·la romana dels Antigons

1. Anàlisi d'una antiga excavació de salvament
2. El nimfeu dels Antigons en el panorama de les fonts decoratives de les vil·les de l'àrea catalana
3. Els elements escultòrics
4. Les ceràmiques
5. Vida quotidiana a la vil·la: els grafitis sobre *instrumentum*
6. Les troballes monetàries
7. Altres materials
8. Conclusions

Volum 5. Actes del simposi. L'*ager Tarraconensis*. Paisatge, poblament, cultura material i història

Volum 6. Catàleg de jaciments, conclusions i índexs

Projecte Ager Tarraconensis

Directors científics

Marta Prevosti i Monclús (ICAC)
Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)

Autors

Josep Abela Montoya (ICAC)
Ethel Allué Martí (IPHES)
Aureli Àlvarez Pérez (UAB i ICAC)
Piero Berni Millet (ICAC)
Loïc Buffat (investigador associat al CNRS-UMR 5140, Lattes-Montpellier)
Iban Cabrelles Albareda
Victòria Cantarellas Sancho (ICAC)
Cèsar Carreras i Monfort (UOC i ICAC)
Raquel Daza Brunet (UAB)
Ana Domènech de la Torre (ICAC)
J. Ignacio Fiz Fernández (URV i ICAC)
Marta Fontanals Torroja (IPHES)
Rob Fry (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma)
Ana Garrido Elena (ICAC)
Pere Gebellí Borràs
Santiago Giralt (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC)
Diana Gorostidi Pi (ICAC)
Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)
Anna Gutiérrez García-Moreno (ICAC i UAB)
Ramon Jàrraga Domínguez (ICAC)
Eva M. Koppel Guggenheim (UAB)
Jordi López Vilar (ICAC)
Jaume Massó Carballido (Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus)

Yannick Miras (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Clermont-Ferrand)
Andreu Ollé Cañellas (IPHES)
Hèctor A. Orenge Romeu (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC)
Pedro Otiña Hermoso (Arxiu Municipal de Cambrils)
Núria Padrós Font (ICAC)
Josep M. Palet Martínez (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC)
M. Isabel Panosa Domingo (UAB i ICAC)
Albert Pèlachs Mañosa (UAB)
Àfrica Pitarch i Martí (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC)
Marta Prevosti i Monclús (ICAC)
Francesc Pujol Rusell
Ester Ramón Sariñena (MNAT)
Santiago Riera Mora (Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques, de la UB)
Gabriel Servera Vives (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Llimotges)
Pau de Soto Cañamares (ICAC)
Kristian Strutt (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma)
Sílvia Valenzuela Lamas (UB i Universitat de Lisboa)
Josep Vallverdú Poch (IPHES)
Marta de la Vega i Toro (empresa Rocs)
Josep M. Vergès Bosch (IPHES)

CNRS: Centre Nacional de la Recerca Científica (França)

CSIC: Consell Superior d'Investigacions Científiques

ICAC: Institut Català d'Arqueologia Clàssica

IPHES: Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social

MNAT: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

UAB: Universitat Autònoma de Barcelona

UB: Universitat de Barcelona

UOC: Universitat Oberta de Catalunya

URV: Universitat Rovira i Virgili

SUMARI

Part I. Anàlisi de les restes arqueològiques	9
1. Metodologia de l'estudi del poblament. <i>M. Prevosti i J. Guitart</i>	11
2. Les prospeccions extensives	15
2.1. Les prospeccions dels jaciments. Plantejament metodològic. <i>J. Guitart i M. Prevosti</i>	15
2.2. Els materials ceràmics. <i>R. Jàrraga</i>	27
3. Les prospeccions intensives	37
3.1. Prospeccions superficials sistemàtiques. <i>M. Prevosti i J. Abela</i>	37
3.2. L'aplicació de tecnologies SGDB, SIG i GPS en la planificació de les prospeccions. <i>H. A. Orengo, J. Abela, M. Prevosti i P. de Soto</i>	112
3.3. Els materials ceràmics. <i>R. Jàrraga</i>	116
3.4. Anàlisi de la indústria lítica recuperada. <i>M. Fontanals</i>	119
4. Les col·leccions. <i>R. Jàrraga, L. Buffat, M. Prevosti i J. Abela</i>	123
5. Estudi dels materials	141
5.1. Producció i importació de ceràmiques a l'ager <i>Tarraconensis</i> . Una aproximació a l'economia del Camp de Tarragona en època romana. <i>Ramon Jàrraga i Josep Abela</i>	141
5.2. Analítiques. <i>A. Álvarez, A. Domènech, A. Gutiérrez i A. Pitarch</i>	207
5.2.1. Els materials lapidis procedents de la vil·la dels Antigons (Reus). <i>A. Álvarez, A. Gutiérrez i A. Pitarch</i>	207
5.2.2. Identificació d'un conjunt de marbres procedents del Mas d'en Toda (Riudoms). <i>A. Álvarez, A. Gutiérrez i A. Pitarch</i>	213
5.2.3. Anàlisi d'un conjunt de morters amb inscripció romana procedent de Molins Nous (Riudoms). <i>A. Álvarez, A. Domènech i A. Gutiérrez</i>	214
5.2.4. Informe de l'anàlisi de quatre mostres. <i>A. Álvarez, A. Gutiérrez i A. Pitarch</i>	216
Part II. Estudi de l'estructura i la dinàmica del poblament	221
6. Treballs de camp en jaciments	223
6.1. Memòria de les prospeccions geofísiques realitzades a l'ager <i>Tarragonensis</i> / Report on the Geophysical Survey in the Ager <i>Tarraconensis</i> . <i>K. Strutt, R. Fry, M. Prevosti i C. Carreras</i>	223
6.2. Excavacions al jaciment romà de Les Bassasses (Cambrils). <i>R. Jàrraga</i>	249
6.3. La intervenció arqueològica al jaciment de Molins Nous (Riudoms). <i>M. de la Vega</i>	257
6.4. Inscripció ibèrica de Molins Nous (Riudoms). <i>M. I. Panosa</i>	266

7. La distribució territorial dels assentaments	271
7.1. L'aplicació del sistema d'informació geogràfica (SIG). <i>I. Fiz</i>	271
7.2. La visibilitat com a estudi del poblament de l' <i>ager Tarraconensis</i> . <i>I. Fiz</i>	296
7.3. La geologia i la fertilitat dels sòls en relació amb els establiments. <i>M. Prevosti</i> i <i>I. Fiz</i>	361
7.4. Classificació dels jaciments per grandàries. <i>M. Prevosti</i>	369
7.5. Estudi del poblament per períodes cronològics i per tipologies / A Study of the Population by Chronological Periods and Typologies. <i>J. López, M. Prevosti</i> i <i>I. Fiz</i> .	372
8. Els recursos econòmics	405
8.1. El sistema econòmic dels establiments de l' <i>ager Tarraconensis</i> . <i>M. Prevosti</i>	405
8.2. <i>Figlinae</i> tarraconenses. La producció ceràmica a l' <i>ager Tarraconensis</i> . <i>R. Járrega</i> i <i>M. Prevosti</i>	455
Annex. Nota sobre un nou segell ANT·VEN de la producció amfòrica de Mas d'en Corts (Reus, Baix Camp). <i>P. Berni</i>	490
8.3. La terrisseria romana del Mas d'en Corts (Reus). <i>I. Cabrelles</i> i <i>P. Gebellí</i>	496
8.4. La terrisseria romana de la Canaleta (Vila-seca). <i>P. Gebellí</i> i <i>R. Járrega</i>	547
8.5. Les antefixes de l' <i>ager Tarraconensis</i> . <i>J. López</i>	563

7.5. Estudi del poblament per períodes cronològics i per tipologies

Jordi López, Marta Prevosti i Ignacio Fiz

El període ibèric

Els poblats

El poblament ibèric de la zona del Camp de Tarragona és, avui per avui, molt mal conegut (fig. 1). Dins de les àrees costaneres de l'actual Catalunya, potser és la regió que presenta un dèficit més gran d'estudis ibèrics. Tan sols el presumpte *oppidum* preromà de Tarragona ha estat objecte de successives excavacions. Amb tot, tampoc s'ha aconseguit, per ara, localitzar-hi estructures prou definitòries, com carrers, muralles, etc. El coneixement que se'n té consisteix en una sèrie d'estructures arquitectòniques, sempre molt parcials, aïllades i inconnexes, interpretades com a espais residencials. Les restes s'estenen sobre el turó que s'aixeca sobre la badia natural de Tarragona i pel vessant sud-oest, amb la major part de les restes situades als peus del pujol, en relació amb les terrasses del Francolí i la badia portuària.

Alguns investigadors remarquen la gran incertesa que ofereixen aquestes restes arqueològiques i consideren que la seva migradesa resulta desproporcionada tenint en compte la gran importància geopolítica que s'ha atribuït al poblat ibèric. Pensen que el pes geopolític de la *Tarraco* republicana, inclòs el seu numèrari, ha influït en la valoració històrica sobre el nucli precedent. Efectivament, la major part d'investigadors creuen que el poblat ibèric era la capital de la Cessetània, que duia el nom de *Kese*, com es deduiria de les emissions monetàries, i que podria haver tingut una extensió d'unes 10 hectàrees. Amb tot, d'altres pensen que podria haver estat un nucli de població establert en aquest punt, en relació amb el comerç grec i fenici que arribava a la badia, així com amb la riquesa d'aigua dolça que proporcionaven la desembocadura del Francolí i el llac subterrani de Tarragona. Fins i tot suggereixen l'alternativa, com a poblat important de la zona, de l'extens poblat de la Punta de la Cella (Salou), a vuit quilòmetres al sud de Tarragona, que podria haver estat la *Salauris* que esmenta l'*Ora maritima* d'Aviè.

Ara bé, el fet que els romans, a la seva arribada a la península Ibèrica, el 218 aC, anessin de dret a conquerir aquest lloc i en fessin la seva seu principal fa pensar que la seva actuació va respondre a la lògica d'escapçar el poder més fort del país i convertir-lo en el seu centre de domini.

El poblat de la Punta de la Cella sembla haver estat de grans dimensions. Ara bé, el 1968, el turó on

7.5. A Study of the Population by Chronological Periods and Typologies

Jordi López, Marta Prevosti, Ignacio Fiz

The Iberian Period

The settlements

Our current knowledge of Iberian settlement of the Camp de Tarragona area is very sparse (Fig. 1). The coastal areas of present-day Catalonia are perhaps where the deficit in Iberian studies is most notable. Successive excavations have been only carried out on the presumed pre-Roman *oppidum* of Tarragona and to date even there no sufficiently defining structures such as streets and walls, etc. have been found. Our knowledge of it consists of a series of architectural structures that are all very incomplete, isolated and unconnected and have been interpreted as dwellings. These remains are spread over the southwestern slope of the hill that overlooks the bay of Tarragona, with the majority at the foot of the hillock in relation to the terraces of the River Francolí and the bay of the port.

Some researchers note the considerable uncertainty that surrounds these archaeological remains and consider that their sparseness is disproportionate when taking into account the major geopolitical importance that has been attributed to this Iberian settlement. They believe that the geopolitical importance of Republican *Tarraco* and even its coinage have influenced the historical evaluation of the preceding population centre. In fact, the majority of researchers believe that the Iberian settlement was the capital of Cessetania; it was known as *Kese*, as can be deduced from the coins minted there, and could have covered some ten hectares. Others believe, however, that a town may have been established on this spot to take advantage of the Greek and Phoenician trade that arrived at the bay and the abundance of fresh water provided by the River Francolí and Tarragona's underground lake. They even suggest that the most important town in the area was the large settlement at Punta de la Cella (Salou), eight kilometres to the south of Tarragona, which may have been the *Salauris* mentioned by Avenius in his *Ora maritima*.

However, the first action taken by the Romans when they landed on the Iberian Peninsula in 218 BC was to subjugate this place and make it their main headquarters. This leads us to believe that they were following the logic of decapitating the strongest power in the region and making it the centre of their domination.

The Punta de la Cella settlement appears to have been very large. However, in 1968 the hill on which it was built was quarried for the stone used to build the

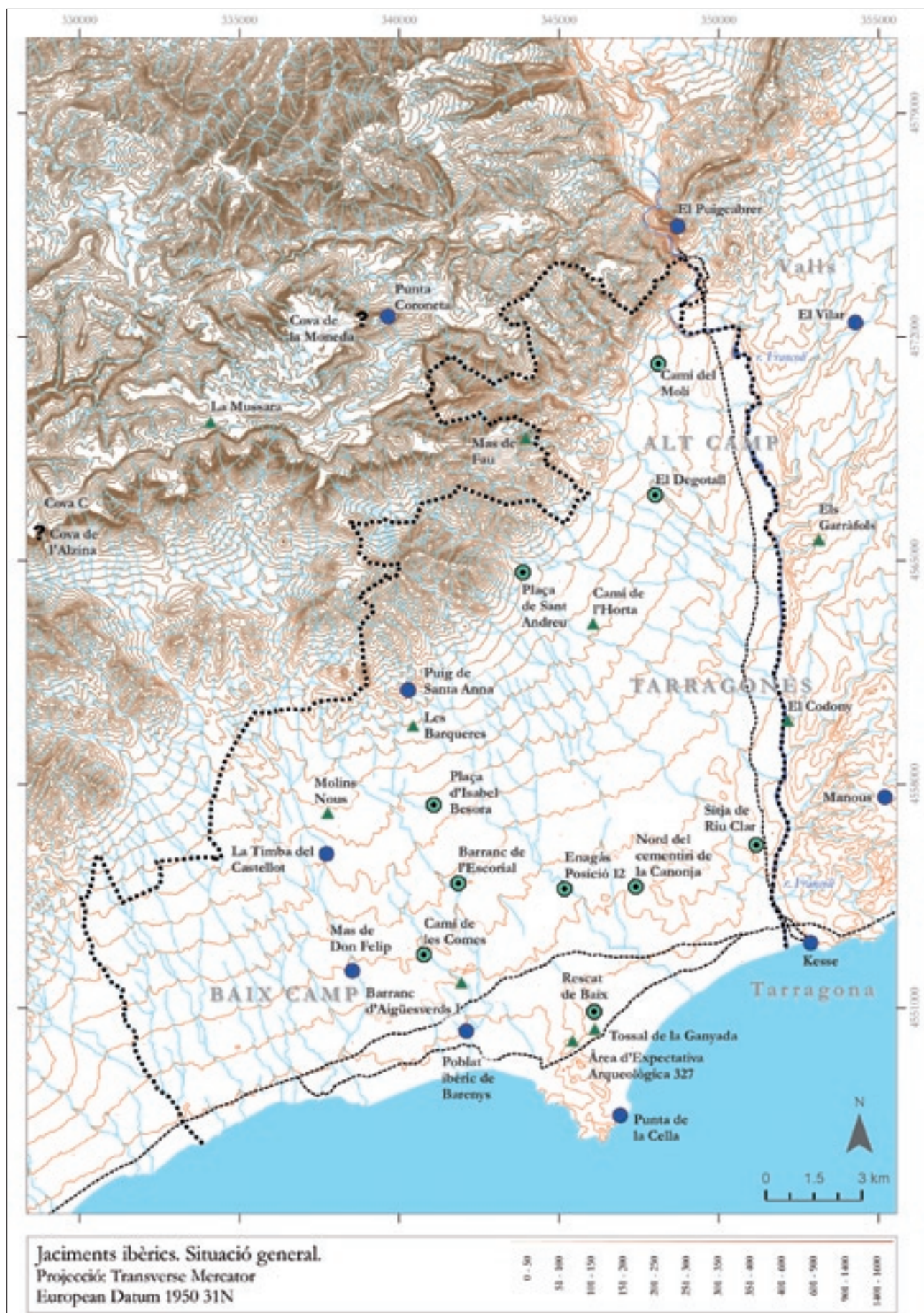

Figura 1. (Vegeu llegenda al final d'aquest capítol.) | Figure 1. (See the legend at the end of this chapter.)

s'aixecava es va convertir en una pedrera, d'on s'extreia la pedra per a l'obra del dic de llevant del port de Tarragona, de manera que la muntanya va desaparèixer en bona mesura, i amb ella bona part del poblat. Resulta impossible, doncs, calcular-ne l'extensió, per bé que tant les notícies antigues com les excavacions que hi està practicant l'empresa Nemesis indiquen que es tractava d'un poblat molt important, que hom ha calculat que podria haver arribat a ocupar unes 10 hectàrees.

Dins de l'àrea d'estudis del PAT, en el període ibèric es coneixen 22 jaciments: 6 poblats, 10 establiments rurals ibèrics i 6 jaciments amb ceràmica superficial.

Els sis poblats ibèrics són:

Poblats ibèrics (6)
Mas de Don Felip (Riudoms)
Poblat ibèric de Barenys (Salou)
Puig de Santa Anna (Castellvell)
Punta de la Cella (Salou)
La Timba del Castellot (Riudoms)
El Tossal de la Ganyada (Vila-seca)?

Tots ells, excepte el poblat ibèric de Barenys, tenen atestat el període ibèric ple (segles IV-III aC).

Per tant, veiem que s'han detectat, a la zona d'estudi, en època ibèrica, cinc poblats segurs i un de dubtós. Amb tot, pensem que el jaciment de la Plaça de Sant Andreu també podria estar indicant un poblat ibèric, en un lloc que posteriorment ha seguit ocupat, i el poble de la Selva del Camp en podria haver esborrat força les traces. També va ser interpretat com un poblat ibèric per S. Vilaseca el Tossal de la Ganyada. Tot i que en els treballs de Codex s'hi van trobar restes de parets associades a materials d'època republicana, hi havia ceràmiques ibèriques que podrien haver estat anteriors. De manera que també queda en suspens si aquest jaciment podria haver estat un poblat d'època ibèrica plena.

Optimitzant els resultats, com s'explica més avall, en la zona d'estudi hi podria haver set poblats ibèrics (incloent-hi el de Plaça de Sant Andreu) i 28 establiments rurals dispersos pel territori.

Els mapes dels polígons de Thiessen (fig. 2) i de *cost distance* (fig. 3), fets sobre la base dels poblats ibèrics, incloent-hi Plaça de Sant Andreu i el Tossal de la Ganyada, mostren una distribució del territori força equilibrada. De fet, s'observa una distribució en forma de corona al voltant de la plana del Baix Camp. Si prenem en consideració els poblats ibèrics que hi ha fora de l'àrea d'estudi, però més propers a ella, la distribució en corona encara és més remarcable. Hem inclòs en el mapa els poblats de:

eastern breakwater of Tarragona harbour. Most of the hill and a large part of the settlement disappeared. It is therefore impossible to calculate its size, although reports from both earlier excavations and those currently being carried out by the archaeology firm Nemesis indicate that it was a very important settlement that could have covered as much as ten hectares.

Within the ATP study area we know of twenty-two archaeological sites from the Iberian period: six settlements, ten rural establishments and six sites with surface pottery.

The following are the six Iberian settlements:

Iberian settlements (6)
Mas de Don Felip (Riudoms)
The Iberian settlement of Barenys (Salou)
Puig de Santa Anna (Castellvell)
Punta de la Cella (Salou)
La Timba del Castellot (Riudoms)
El Tossal de la Ganyada (Vila-seca)?

With the exception of the Iberian settlement of Barenys, they have all been dated to the full Iberian period (fourth to third centuries BC).

Therefore we can see that one doubtful and five definite settlements from the Iberian period have been located in the study area. Nevertheless, we believe that the archaeological site of Plaça de Sant Andreu, which has continued to be occupied, may also have been an Iberian settlement and that the town of La Selva del Camp has obliterated most of the traces of any such settlement. El Tossal de la Ganyada was also interpreted as an Iberian settlement by S. Vilaseca. Despite the fact that in the excavations carried out by Codex the remains of walls associated with material from the Republican period were found, finds were also made of Iberian pottery, possibly from an earlier period, thus raising the question of whether this site could also have been a settlement.

Thus, optimising the results, in the study area we have seven possible Iberian settlements (including that of Plaça de Sant Andreu) and twenty-eight rural establishments scattered across the territory.

The Thiessen polygons (Fig. 2) and cost distance (Fig. 3) maps based on the Iberian settlements, including those of Plaça de Sant Andreu and Tossal de la Ganyada, show quite an evenly balanced territorial distribution. In fact, a crown-shaped distribution can be observed around the Baix Camp plain. If we take into account the Iberian settlements outside the study area, but close to it, the crown-shaped distribution is even more notable. We have included the following settlements on the map:

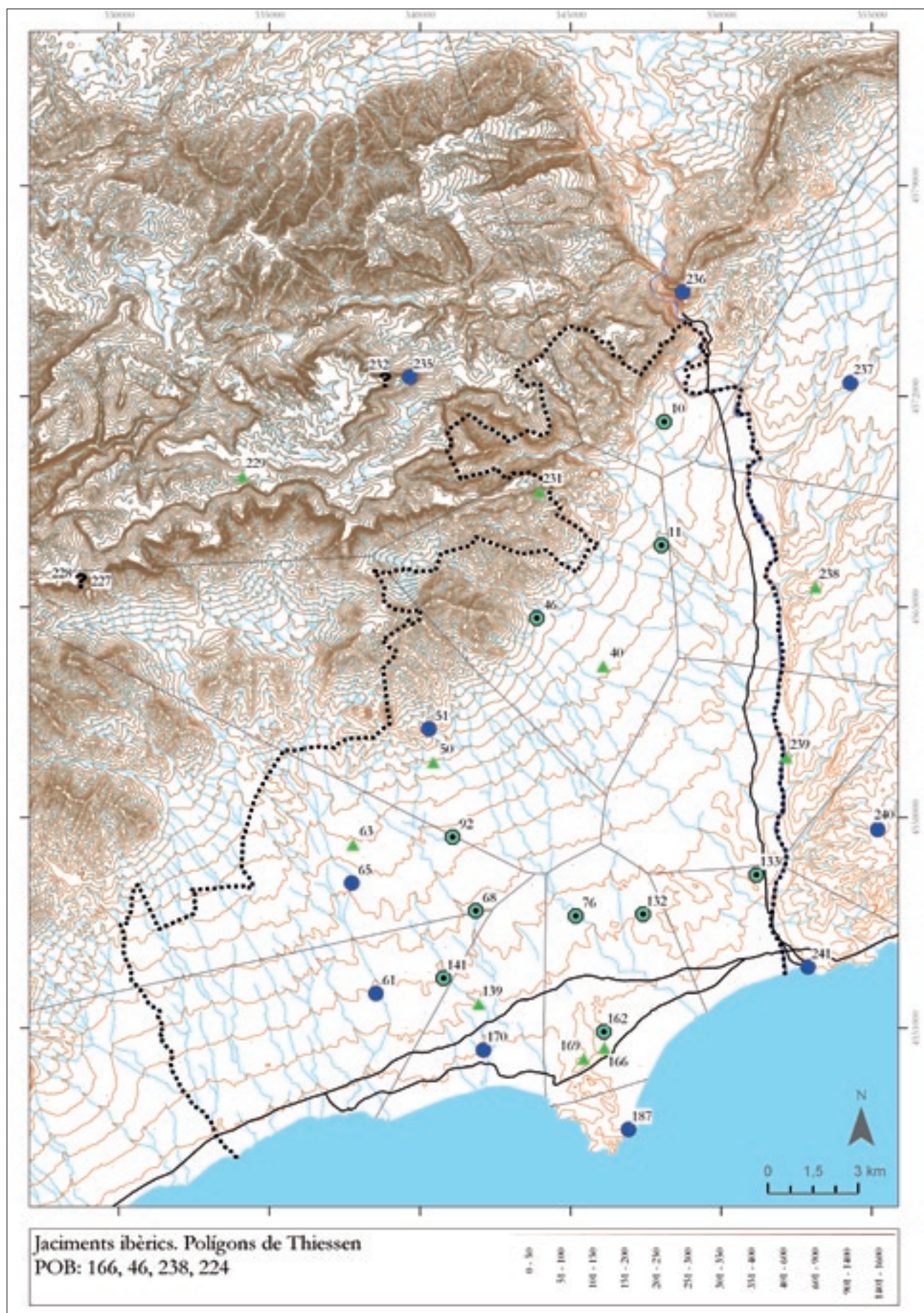

Figura 2. (Vegeu llegenda al final d'aquest capítol.) | Figure 2. (See the legend at the end of this chapter.)

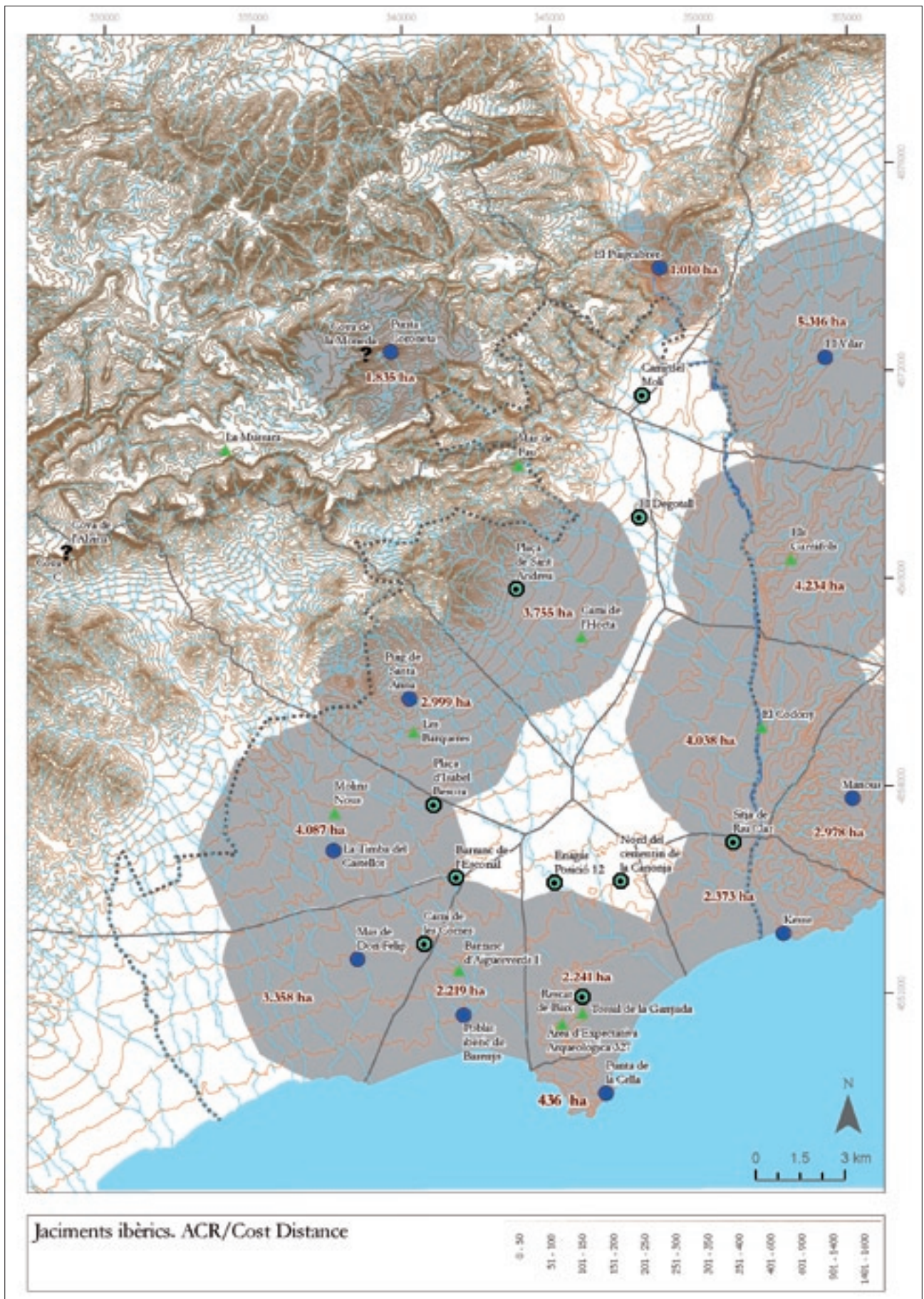

Figura 3. (Vegeu llegenda al final d'aquest capítol.) | Figure 3. (See the legend at the end of this chapter.)

Poblats ibèrics (7)
Tarragona
Manous (el Catllar)
El Codony (Perafort)
Els Garràfols (Vallmoll)
El Vilar (Valls)
El Puigcabrer (Valls)
Punta Coroneta (Mont-ral)

Excepte el darrer, es tracta de poblats ubicats al llarg de la riba esquerra del riu Francolí, que és l'artèria principal de penetració cap a l'interior del país. De manera que tot al seu llarg hi ha una línia de poblats que hi són a la vora, és a dir, que la controlen. Arran de mar, exerceix aquesta funció el poblament ibèric de Tarragona, que controla l'embocadura del riu, amb la seva badia, fondejador o port. Es tracta del punt d'arribada i de control del comerç mediterrani, essencialment grec i fenici, que entrava a la badia en aquesta època. Com s'ha dit més amunt, era el lloc idoni per fer de port, ben dotat d'aigua dolça, que proporcionaven la desembocadura del Francolí i el llac subterrani de Tarragona, situat al cap de la via de comunicació terrestre que mena cap a l'interior del país que representa la vall del Francolí. Uns 5 quilòmetres al nord, en línia recta, hi ha el poblament dels Manous, al Catllar. A uns 3,5 quilòmetres d'aquest hi ha el possible poblament del Codony (Perafort), i uns 5 quilòmetres més al nord hi ha el possible poblament dels Garràfols (Vallmoll). Uns 7 quilòmetres més al nord està situat el poblament ibèric del Vilar de Valls, per bé que una mica més separat de la vall del riu, cap a l'Alt Camp. Finalment, uns 7 quilòmetres més amunt de la vall, el poblament del Puigcabrer (Valls) s'alça sobre les muntanyes que tanquen la plana del Camp i controla el congost del riu, anomenat Pas de la Riba. Amb tots aquests poblats, ben comunicats entre si, es podia exercir un control magnífic sobre aquesta via de comunicació principal.

Si a aquesta línia de poblats al llarg del riu hi sumem la corona que hem esmentat més amunt, formada pels poblats de Punta de la Cella (Salou), Tossal de la Ganyada (Vila-seca), el poblament ibèric de Barenys (Salou), Mas de Don Felip (Riudoms), la Timba del Castellot (Riudoms), Santa Anna (Castellvell del Camp) i el suposat de Plaça de Sant Andreu (la Selva del Camp), trobem que entre tots plegats encerclen la plana del Baix Camp. Tan sols queda un espai buit, a la zona d'Alcover, on sembla manca un poblament ibèric, que potser existia i desconeixem. Entre el poblament de Tarragona i el de Punta de la Cella hi ha uns 7 quilòmetres en línia recta; entre aquest darrer i Tossal de la Ganyada, 3,5 quilòmetres; entre aquest darrer i el poblament de Barenys, uns 4 quilòmetres; entre aquest darrer

Iberian settlements (7)
Tarragona
Manous (El Catllar)
El Codony (Perafort)
Els Garràfols (Vallmoll)
El Vilar (Valls)
El Puigcabrer (Valls)
Punta Coroneta (Mont-ral)

All except the last of these are located along the left bank of the River Francolí, the principal artery penetrating the interior of the region. This means that there was a whole line of settlements established along the river to control it. On the coast, this function was carried out by the Iberian settlement of Tarragona, which controlled the river mouth, its bay and anchorage or harbour. This was the arrival and control point for the trade from the Mediterranean, mainly Greek and Phoenician, which reached the area during that period. As we pointed out above, this was the ideal spot for a harbour. It had excellent fresh water supplies from the River Francolí and Tarragona's underwater lake and was located at the head of the overland communications route leading inland along the Francolí valley. Some 5 kilometres to the north as the crow flies is the settlement of Manous in El Catllar; some 3.5 kilometres from that is the possible settlement of El Codony (Perafort) and another 5 kilometres further north is the possible settlement of Els Garràfols (Vallmoll). Approximately another 7 kilometres further north is the Iberian settlement of El Vilar de Valls, although this is a little farther away from the river valley, towards the Alt Camp region. Finally, some 7 kilometres up the valley, the settlement of El Puigcabrer (Valls) is in the mountains that enclose the plain of the Camp, from where it could control the narrow pass known as Pas de la Riba through which the river flows. With all these settlements, each of which was well connected to the others, it would have been possible to completely control this principal communications route.

If to this line of settlements along the river we add the above-mentioned crown formed by the settlements of Punta de la Cella (Salou), Tossal de la Ganyada (Vila-seca), the Iberian settlement of Barenys (Salou), Mas de Don Felip (Riudoms), La Timba del Castellot (Riudoms), Santa Anna (Castellvell del Camp) and the hypothetical Plaça de Sant Andreu (La Selva del Camp), we find that together they encircle the Baix Camp plain. There is only one gap in the area of Alcover that appears to lack an Iberian settlement. Perhaps there is one that is waiting to be discovered. Between the Tarragona and Punta de la Cella settlements there is a distance of some 7 kilometres as the crow flies; between the latter and Tossal de la Ganyada, 3.5 kilometres; between the

i Mas de Don Felip, també 4 quilòmetres; entre aquest i la Timba del Castellot, també uns 4 quilòmetres; entre aquest i el Puig de Santa Anna, uns 6 quilòmetres; entre aquest i Plaça de Sant Andreu de la Selva del Camp hi ha 5 quilòmetres.

La distribució tan equilibrada sembla propícia per fer un control eficient del territori. Les distàncies entre poblats es restringeixen a una variació d'entre els 7 i 3,5 quilòmetres. Per tant, són molt a la vora l'un de l'altre. A més, són ben visibles entre si, de manera que la comunicació entre ells era ben fàcil. Com explica I. Fiz en el capítol 7.2, «La visibilitat com a estudi del poblament de l'ager *Tarraconensis*», en aquest mateix volum, l'estudi de Ruiz i Molinos (1984, 197) del control visual sobre el camp de l'alt Guadalquivir calcula distàncies entre els poblats de 8 a 10 quilòmetres de distància. Bonet i Mata (1991), per al Tossal de Sant Miquel i el Puntal dels Llops, calculen una distància efectiva al voltant dels 10 quilòmetres, sense necessitat de talaies intermèdies, com una distància visual còmoda. I. Fiz considera les distàncies per a un control efectiu entre dos jaciments amb muralla entorn dels 10 quilòmetres. Per tant, les distàncies entre els poblats ibèrics de la zona d'estudi indiquen una xarxa de control del territori molt ben estructurada. Com hem dit, en aquest esquema solament falla la zona d'Alcover, on sembla que manqui un poblat, segurament no descobert. Els 12 quilòmetres que separen el suposat poblat de Plaça de Sant Andreu de la Selva del Camp i el del Puigcabrer resulten excessius. Trenquen les constants observades en la resta i fan pensar en una llacuna de coneixement dins l'àrea d'Alcover.

Des d'aquests poblats es domina la costa i la via de comunicació terrestre que hi circula, paral·lela a la línia del mar, la via de penetració principal cap a l'interior del país, que circula per la vall del Francolí, la via de comunicació secundària de la riera de Maspujols, i l'àrea del piemont, on es clou la plana del Camp i s'inicien les muntanyes de la serra de Prades. Entre tots ells, a més, la plana del Baix Camp, al centre, queda ben protegida, encerclada per totes bandes.

Els establiments rurals

Pel que fa als petits establiments rurals dispersos, fora dels poblats, s'han detectat 10 establiments rurals:

Establiments rurals (10)
Barranc de l'Escorial (Reus)
Camí de les Comes (Vila-seca)
Camí del Molí (Alcover)
El Degotall (Alcover)
Enagás Posició 12 (Reus)
Nord del Cementiri de la Canonja (Tarragona)

latter and the settlement of Barenys, some 4 kilometres; between the latter and Mas de Don Felip, also 4 kilometres; between that and La Timba del Castellot, also some 4 kilometres; between that and Puig de Santa Anna, some 6 kilometres; between that and Plaça de Sant Andreu in La Selva del Camp, 5 kilometres.

Such an even distribution appears to favour efficient control of the territory. The distances between the settlements range from 3.5 to 7 kilometres, meaning that they are very close to one another. Moreover, each settlement can be easily seen from its neighbour, making communications between them straightforward. As I. Fiz explains in Chapter 7.2, "Visibility as a Study of the Population of the *Ager Tarraconensis*" in this volume, Ruiz and Molinos' study (1984, 197) of the visual control of the Alt Guadalquivir region calculates the distances between the settlements as 8 to 10 kilometres. For Tossal de Sant Miquel and El Puntal dels Llops, Bonet and Mata (1991) calculate an effective distance of about 10 kilometres as a convenient visual distance without the need for intermediate observation points. I. Fiz considers the effective distance for control between two walled sites as some 10 kilometres. Therefore, the distances between the Iberian settlements in the study area indicate a very well structured territorial control network. As we have said, the only gap in this scheme is in the Alcover area, where a settlement is apparently lacking, although this is probably because we have yet to discover it. The 12 kilometres that separate the hypothetical settlement of Plaça de Sant Andreu in La Selva del Camp and that of Puigcabrer are excessive. They are not in keeping with the values observed in the rest of the examples and lead us to believe that there is a gap in our knowledge for the Alcover area.

From these settlements it would have been possible to dominate the coast and the overland route running parallel to the sea, as well as the main route that led inland along the Francolí river valley, the Maspujols gully secondary road and the flat area in front of the mountains that enclose the plain of the Camp at the point where the Prades Mountains begin. Between them they provided excellent protection for the plain of the Baix Camp in the middle, which was encircled on all sides.

The rural establishments

We have detected ten small scattered rural establishments:

Rural establishments (10)
Barranc de l'Escorial (Reus)
Camí de les Comes (Vila-seca)
Camí del Molí (Alcover)
El Degotall (Alcover)

Establiments rurals (10)
Plaça d'Isabel Besora (Reus)
Plaça de Sant Andreu (la Selva del Camp)
Rescat de Baix (Vila-seca)
Sitja de Riu Clar (Tarragona)

D'aquests, quatre tenen una més gran precisió cronològica, en l'ibèric ple, segles IV a III aC: Camí del Molí, el Degotall, Enagás Posició 12 i Plaça de Sant Andreu. Ara bé, Plaça de Sant Andreu podem pensar que podria haver estat un poblat. Així doncs, serien nou establiment rurals.

Els jaciments identificats per ceràmiques en superfície són sis:

Ceràmica en superfície (6)
Àrea d'Expectativa Arqueològica 327 (Salou)
Barranc d'Aigüesverds (Vila-seca)
Camí de l'Horta (la Selva del Camp)
Les Barqueres (Castellvell del Camp):
Molins Nous (Riudoms)
Tossal de la Ganyada (Vila-seca)

De tots ells, solament Molins Nous presenta la precisió cronològica de l'ibèric ple (segles IV-III aC), que es dedueix del testimoni inequívoc de la ceràmica àtica de vernís negre. Tant a Molins Nous com Tossal de la Ganyada s'hi coneixen restes d'estructures, però no de l'ibèric ple, sinó d'època republicana. Amb tot, molt probablement els sis jaciments detectats solament a partir de la ceràmica superficial, tot i que no se'n coneixen restes constructives d'època ibèrica, també es deuen haver de considerar establiments rurals.

També s'han detectat 13 jaciments identificats per ceràmiques en superfície, per bé que no amb seguretat ibèriques, i per tant classificats com a ibèrics i/o republicans:

Ibèric i/o republicà (13)
1.2 (Constantí)
1.4 (Constantí)
1.8 (Constantí)
3.1 (Alcover)
3.2 (Alcover)
3.3 (Alcover)
3.4 (Alcover)

Rural establishments (10)
Enagás Posició 12 (Reus)
North of La Canonja Cemetery (Tarragona)
Plaça d'Isabel Besora (Reus)
Plaça de Sant Andreu (La Selva del Camp)
Rescat de Baix (Vila-seca)
Sitja de Riu Clar (Tarragona)

Of these, four have a more precise chronology: the full Iberian period, between the fourth and the third centuries BC. They are Camí del Molí, El Degotall, Enagás Posició 12 and Plaça de Sant Andreu. Having said that, we believe that Plaça de Sant Andreu may have been a settlement and we therefore place it in that category. Thus, we have nine rural establishments.

Six archaeological sites have been identified by surface pottery:

Surface pottery (6)
Àrea d'Expectativa Arqueològica 327 (Salou)
Barranc d'Aigüesverds (Vila-seca)
Camí de l'Horta (La Selva del Camp)
Les Barqueres (Castellvell del Camp)
Molins Nous (Riudoms)
Tossal de la Ganyada (Vila-seca)

Of these, only Molins Nous can be chronologically placed in the full Iberian period (fourth - third century BC), thanks to the unequivocal evidence of Attic black-glazed ware. Structural remains have been found at both Molins Nous and Tossal de la Ganyada, although they are not full Iberian but from the Republican period. However, we should probably consider as rural establishments the six archaeological sites detected only on the basis of surface pottery, despite the fact that no building remains from the Iberian period have been found.

Another thirteen archaeological sites have been identified by surface pottery, although not definitely Iberian ware. They have therefore been classified as Iberian and/or Republican:

Iberian and/or Republican (13)
1.2 (Constantí)
1.4 (Constantí)
1.8 (Constantí)
3.1 (Alcover)

Ibèric i/o republicà (13)
Els Mongons II (Tarragona)
Els Segalés (Alcover)
Les Argiles (Constantí)
Les Barqueres (Castellvell del Camp)
Mas d'en Toda (Riudoms)
Pla del Maset (Salou)

Per tant, es coneixen, a la zona d'estudi, 9 establiments rurals i 6 més de possibles, als quals probablement se n'hi haurien d'afegir 13 més. En total, doncs, optimitzant els resultats, es tracta de 28 establiments rurals dispersos potencials, comptant-hi els segurs i els probables.

Conclusions sobre el període ibèric

La distribució dels establiments rurals potencials es concentra cap a l'interior de la corona dels poblats. És a dir, que es troben essencialment en les zones més planes del Baix Camp. Amb tot, es tracta d'una quantitat molt minsa d'establiments. Resulta ben clar que els establiments rurals són gairebé excepcionals i que el poblament del període ibèric ple està enormement nuclearitzat en els poblats. Dins d'un territori de 345 quilòmetres quadrats, els 28 establiments rurals donen una mitjana d'1 establiment per 12 quilòmetres quadrats. Als suposats 9 poblats ibèrics els correspondrien uns 38 quilòmetres quadrats a cadascun.

Ara bé, l'àrea d'explotació i de control del territori de cada poblat s'ha calculat de forma mitjana amb la fórmula de *cost distance* (fig. 3). Es calculen unes àrees d'explotació per poblat d'entre 20 i 40 quilòmetres quadrats, aproximadament, amb l'excepció de Punta de la Cella, el Vilar de Valls i el Puigcabrer. S'ha de tenir en compte que el càlcul de les àrees d'explotació està limitat per les línies frontereres entre poblats, de manera que en el cas de Punta de la Cella, que podria ser un dels més importants de la zona, no pot ser que tingués una àrea d'explotació tan petita com 4,36 quilòmetres quadrats. Més probablement, el poblat proper de Tossal de la Ganyada devia ser-ne dependent, és a dir, devia estar jeràrquicament per sota seu. El Vilar de Valls, en canvi, tot i que és un poblat important, per al qual s'han calculat unes 6 hectàrees d'extensió, no creiem que hagués exercit la capitalitat de tot el Camp de Tarragona, com s'ha dit en algun moment. En conjunt, podem dir que es tracta d'àrees extenses, en algunes de les quals hi ha un màxim de quatre establiments rurals potencials.

Pensem que el nombre de jaciments rurals ibèrics segurament s'incrementaria si es fessin més prospeccions. És a dir, que la dificultat per trobar les escasses ceràmiques que indiquen aquest període amb segure-

Iberian and/or Republican (13)
3.2 (Alcover)
3.3 (Alcover)
3.4 (Alcover)
Els Mongons II (Tarragona)
Els Segalés (Alcover)
Les Argiles (Constantí)
Les Barqueres (Castellvell del Camp)
Mas d'en Toda (Riudoms)
Pla del Maset (Salou)

This means that in the study area we know of nine definite and another six possible rural establishments, to which we probably have to add thirteen more. In total, therefore, optimising the results and counting both definite and probable sites, there are twenty-eight potential scattered rural establishments.

Conclusions on the Iberian period

The distribution of potential rural establishments is concentrated towards the interior of the crown of settlements. In other words, they are mainly on the flatter areas of the Baix Camp. However, we are talking about a very small number of establishments and it is clear that rural establishments are exceptional and that the population of the full Iberian period lived overwhelmingly in settlements. Twenty-eight rural establishments in a territory of 345 square kilometres means that there is an average of one for every twelve square kilometres. The nine hypothetical Iberian settlements would each have had about 38 square kilometres of land.

However, using the cost distance formula (Fig. 3), the mean area of territorial exploitation and control has been calculated as approximately 20 to 40 square kilometres per settlement, with the exceptions of Punta de la Cella, El Vilar de Valls and El Puigcabrer. It should be taken into account that the calculation of the areas of exploitation was limited by the border lines between the settlements. For example, this gives Punta de la Cella, which may have been one of the most important settlements, an exploitation area of only 4.36 square kilometres. This seems unlikely and it is probable that the nearby settlement of Tossal de la Ganyada was subordinate to it. On the other hand, we believe it unlikely that El Vilar de Valls, although it is a large settlement for which we have calculated an area of some 6 hectares, would have been the capital of the whole Camp de Tarragona, as some have suggested. Overall, we can say that they are extensive areas, some of which contain up to four possible rural establishments.

We believe that more rural Iberian archaeological sites remain to be found as further surveys are carried

tat deu dificultar força la seva identificació. Amb tot, indiquen una densitat de poblament rural dispers tan baixa, que fan concloure que el gruix de la població devia habitar en els establiments nuclears, als poblats. Aquesta situació correspon a un resultat dispers en l'anàlisi del veí més proper (fig. 4).

La distribució dels poblats en forma de corona al voltant de la plana, com hem vist més amunt, indica una distribució dels poblats equilibrada, amb un control eficient del territori, com es confirma també en l'anàlisi d'Ignacio Fiz al capítol 7.2. Les distàncies entre poblats varien dels 3,5 als 7 quilòmetres, i solament es troba un buit en la zona d'Alcover, on ens sembla que ha de faltar per descobrir un poblat. Aquests són ben visibles entre si, cosa que comporta una comunicació fàcil entre ells. Des d'aquests poblats es dominen la costa i la via de comunicació terrestre que hi circula, paral·lela a la línia del mar, la via de penetració principal cap a l'interior del país, que circula per la vall del Francolí, la via secundària que seria la riera de Maspujols, i l'àrea del piemont, on es clou la plana del Camp i s'inicien les muntanyes de la serra de Prades. Entre tots ells, a més, el centre de la plana del Baix Camp queda ben protegit, encerclat per totes bandes.

De fet, pensem que l'esquema respon a la necessitat de control i explotació de quatre franges bàsiques: la costa, les vies de penetració cap a l'interior que representen la vall del Francolí, la riera de Maspujols i el piemont. De fet, en el nostre estudi del Baix Penedès també s'observava el mateix patró de la distribució d'assentament, tot i que allí la densitat i nuclearització eren ben diferents. Allí també s'apreciava una preferència per l'assentament en la línia de la costa, en els punts claus de control del pas de les vies de comunicació i en el piemont.

Respecte de l'ordenació jeràrquica dels poblats, cal dir que es fa difícil, davant el coneixement precari que en tenim, de decidir quin era el que ocupava la cúspide de la piràmide. S'ha suggerit el Vilar de Valls, per bé que les darreres investigacions el descarten clarament, tant per la seva dimensió, d'unes 6 hectàrees, com per la quantitat i qualitat de les ceràmiques d'importació que hi arriben, especialment les poques ceràmiques àtiques. La discussió es redueix, doncs, a Tarragona i Punta de la Cella, de Salou.

El període republicà

Per a l'època republicana, la primera dada que crida l'atenció és la gran quantitat de jaciments que s'han documentat en relació amb el període ibèric (fig. 5). Això, d'entrada, significa un canvi radical en el model de poblament, que ens porta d'una nuclearització constatada en el període ibèric a una dispersió que sense dubte respon a una política imposada des de l'autoritat romana. Davant dels 20 jaciments ibèrics, per a època republicana en tenim 128, als quals encara se n'hi podrien su-

out, although the difficulty in finding the sparse pottery remains that definitively distinguish this period makes them very hard to locate. All in all, however, they indicate a low-density scattered rural population, which leads us to conclude that the bulk of the people must have lived in nuclear establishments or settlements. This situation corresponds to a disperse result in the analysis of the closest neighbour (Fig. 4).

The crown-shaped distribution of the settlements around the plain we see above indicates a balanced settlement distribution, with an efficient control of the territory, as is also confirmed by Ignacio Fiz's analysis in Chapter 7.2. The distances between settlements vary from 3.5 to 7 kilometres and the only gap is in the Alcover area, where we believe a settlement remains to be discovered. Each settlement can be easily seen from the one next to it, facilitating communication between them. From these settlements it would have been possible to dominate the coast and the overland route that ran parallel to the sea, the main road inland along the Francolí river valley, the Maspujols gully secondary road, and the flat area in front of the mountains that enclose the plain of the Camp at the point where the Prades Mountains begin. Between them they provided excellent protection for the centre of the Baix Camp plain, which was encircled on all sides.

In fact, we believe that this layout came about through the need to control and exploit four basic strips of land: the coast, the route inland along the Francolí river valley, the Maspujols gully and the piedmont. In our study of the Baix Penedès we were able to observe the same settlement distribution pattern, although in that region the density and nuclearisation were very different. There we were also able to appreciate a preference for settlement on the coast, at key control points along the communications routes and in the piedmont.

As far as the hierarchical organisation of the settlements is concerned, we have to say that, given the current precarious state of our knowledge, it is difficult to decide which of them occupied the peak of the pyramid. El Vilar de Valls has been suggested as a candidate, although recent research clearly rules this out, both due to its size (some 6 hectares) and the quantity and quality of the imported pottery that reached it, particularly the few examples of Attic ware. The discussion is thus limited to Tarragona and Punta de la Cella in Salou.

The Republican period

The first thing that attracts your attention in the Republican period is the large number of documented archaeological sites compared to the Iberian period (Fig. 5). From the outset this signifies a radical change in the settlement model, which takes us from the nuclearisation attested in the Iberian period to a dispersion that was undoubtedly the result of a policy imposed by the

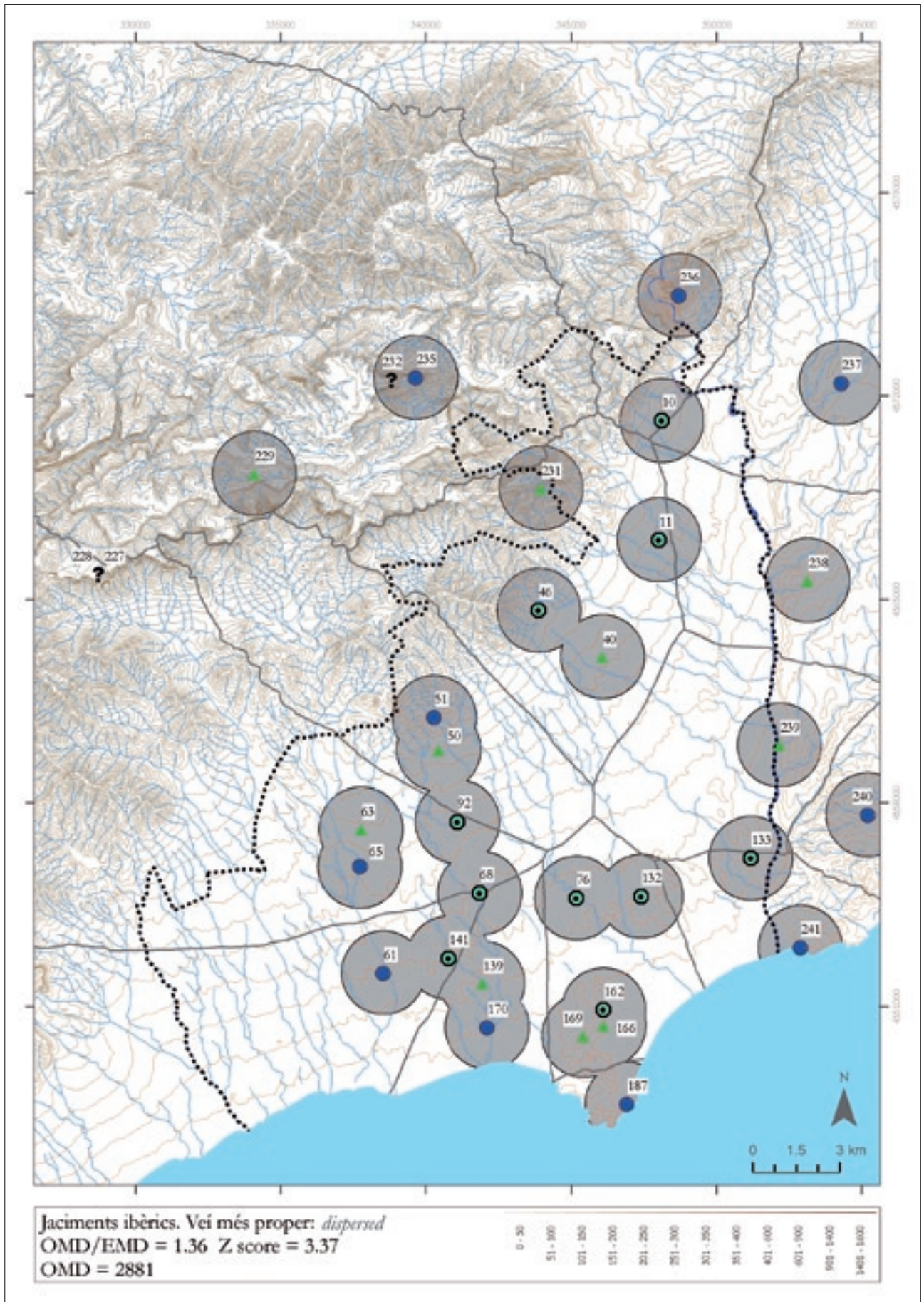

Figura 4. (Vegeu llegenda al final d'aquest capítol.) | Figure 4. (See the legend at the end of this chapter.)

mar 17 més que fluctuen en el camp de dubte que hem anomenat «Ibèric i/o republicà». Aquest augment pot deure's a un reassentament de la població indígena, però també ha de considerar-se la possibilitat d'un creixement demogràfic com a conseqüència de la immigració de colons itàlics i/o el reassentament de veterans.

Afinar la cronologia dels assentaments republicans és difícil, i ho mostra el fet que alguns d'ells es presenten a confusió amb els ibèrics. La manca d'excavacions en assentaments d'aquesta cronologia és general, i només són coneguts —amb poques excepcions— per ceràmica en superfície o, en el millor dels casos, per alguna resta arquitectònica molt fragmentària que ha sobreviscut sota estructures d'època imperial. Els tipus ceràmics presents es redueixen gairebé sempre a comunes ibèriques i àmfores itàliques. Els vernissos negres són escassos i n'hi ha formes d'àmplies cronologies. En aquests casos, la tipologia de les àmfores itàliques esdevé el millor fòssil director, de manera que la presència d'àmfores grecoitàliques (ben definides pels fragments de vora) permet atribuir un origen antic, del segle II aC. Dels 128 jaciments republicans, 47 poden situar-se amb seguretat en aquesta època reculada. Per altra banda, la forma Dr. 1 és ben present en força jaciments, sobretot en la seva variant A. Per a aquests pot proposar-se una datació pràcticament segura del segle I aC. En total són 62 els atribuïbles al segle I aC.

Els poblats ibèrics que perviuen en el segle II aC són: Punta de la Cella, el Mas de Don Felip, la Timba del Castellot i el Puig de Santa Anna, i no es pot assegurar si el de Barenys, del qual no se sap gairebé res. És a dir, que durant el segle II aC sembla haver-hi una continuïtat. En canvi, en cap d'ells es coneixen materials atribuïbles amb seguretat al segle I aC. Aquest fet suggereix que foren abandonats en un moment indeterminat del segle II aC. No es detecta, doncs, el fenomen present en el gran poblament ibèric de Valls, que pateix un incendi sobre l'any 200 i ja no es reocupa.

Pel que fa als establiments rurals d'època ibèrica, dels 10 coneguts n'hi ha 6 que continuen, uns en època republicana (el Degotall, Plaça d'Isabel Besora, Plaça de Sant Andreu?), uns altres fins a època d'August (Camí del Molí, Enagás Posició 12) o inclús fins a època flàvia (Sitja de Riu Clar). I encara n'hi ha algun de molt desconegut que podria haver tingut també continuïtat (Camí de les Comes). Per tant, així com sembla força clar que els poblats ibèrics s'abandonen al llarg del segle II aC, la meitat dels petits establiments rurals ibèrics mostren una certa continuïtat en època republicana.

Per últim, dels cinc jaciments ibèrics identificats només per ceràmiques en superfície en perviuen tres: Tossal de la Ganyada, Camí de l'Horta i Molins Nous. Els altres dos són jaciments sobre els quals no es té gairebé cap informació: Barranc d'Aigüesverds (molt mal conegut) i Àrea d'Expectativa Arqueològica 327 (destruït en fer el parc de Port Aventura).

Roman authorities. The twenty Iberian period sites grew to 128 in the Republican period and to these we have to add another seventeen that are in the doubtful area we have called "Iberian and/or Republican". This increase may be due to a resettlement of the indigenous population, but we also have to consider the possibility of a demographic growth brought about by immigration of Italic colonisers and/or the resettlement of veterans.

It is difficult to refine the chronology of the Republican settlements, as can be seen by the fact that some are confused with those from the Iberian period. There is a general lack of excavations carried out on settlements of this chronology and the vast majority of them are known only from surface pottery or, in the best cases, by very fragmentary building remains that have survived below Imperial period structures. Almost all the pottery found is limited to common Iberian ware and Italic amphorae. Black-glazed ware is scarce and there are forms from extensive chronologies. In these cases, the typology of the Italic amphorae is the best guide evidence, as the presence of Greco-Italic amphorae (which are well defined by edge fragments) allows us to attribute a second century BC origin to them. Of the 128 Republican archaeological sites, forty-seven can be accurately dated to this earlier period. On the other hand, the Dr. 1 form is well represented at many archaeological sites, especially in its A sub-category. An almost definite date of the first century BC can be proposed for these. In total sixty-two are attributable to the first century BC.

The Iberian settlements that survived into the second century BC are Punta de la Cella, Mas de Don Felip, La Timba del Castellot and Puig de Santa Anna; we are unsure about that of Barenys, of which we know hardly anything. In other words, there appears to have been continuity into the second century BC. By contrast, in none of them have finds been made that can be definitely attributed to the first century BC. This suggests that they were abandoned at an unspecified time in the second century BC. There is no evidence such as that found in the large Iberian settlement of Valls, which was destroyed by a fire in the year 200 and was never reoccupied.

As far as Iberian period rural establishments are concerned, six of the ten we know of continued into the Republican period (El Degotall, Plaça d'Isabel Besora, Plaça de Sant Andreu?), while the others were still functioning in the Augustan period (Camí del Molí, Enagás Posició 12) or even the Flavian period (Sitja de Riu Clar). There may be others about which we know almost nothing that may also have continued (e.g. Camí de les Comes). Therefore, although it seems fairly clear that the Iberian settlements were abandoned during the second century BC, half of the small Iberian rural establishments show a certain continuity into the Republican period.

Finally, of the five Iberian archaeological sites identified solely by surface pottery, three survive: Tossal

Els jaciments constatats arqueològicament per al període republicà són un total de 128. A part dels quatre poblats ibèrics que perviuen com a tals en el segle II aC (Punta de la Cella, Puig de Santa Anna, Mas de Don Felip i Timba del Castellot), hi ha 46 jaciments classificats com a establiments rurals; els jaciments identificats per ceràmiques en superfície són 77, i un sol jaciment s'ha classificat com una vil·la amb interrogant.

de la Ganyada, Camí de l'Horta and Molins Nous. The other two are sites about which we have virtually no information: Barranc d'Aigüesverds (very poorly known) and Àrea d'Expectativa Arqueològica 327 (destroyed when PortAventura theme park was built).

There are 128 archaeologically verified sites for the Republican period. Apart from the four Iberian settlements that survived as such into the second century

Poblats ibèrics (4) / Iberian settlements (4)	CER republicans (77) / Republican CERs (77)	ERU republicans (46) / Republican ERUs (46)	Vil·les republicanes (1) / Republican villas (1)
Mas de Don Felip	1.1	573	Mas d'en Gras
Puig de Santa Anna	1.2	Barranc de Sales	
Punta de la Cella	1.3	Cal·lípolis	
Timba del Castellot	1.4	Camí de la Pedra Estela	
	1.5	Camí del Molí (origen ibèric)	
	1.7	Camí del Pla del Maset	
	1.8	Castell de Vilafortuny	
	2.1	Corral de Baló	
	3.1	Bosc del Qüec	
	3.2	El Degotall (origen ibèric)	
	3.3	El Vinyet	
	3.4	Els Antigons	
	3.5	Els Hospitals	
	3.6	Els Mongons I	
	Autovia Vila-seca Salou	Enagás Posició 12 (origen ibèric)	
	Barranc de Castellet	Hostal Don Juan	
	Barranc de la Donzella	La Buada	
	Camí de l'Horta (origen ibèric)	La Burguera	
	Carrer Onze de Setembre	La Canaleta	
	Centcelles	La Coma	
	El Brugar	La Garriga	
	El Polvorí	La Llosa	
	Els Castellots	Les Gavarres I	
	Els Cinc Camins	L'Hort del Pelat	
	Els Mongons II	Mas de l'Inspector	
	Els Segalés	Mas de Valls	
	La Mineta	Mas del Boter	
	La Parada de Folch	Mas del Cristià	
	La Torrentera	Mas dels Frares	
	Les Argiles/Alcover	Mas d'en Bosch I	
	Les Argiles/Constantí	Mas d'en Corts	
	Les Bassasses	Mas Sardà II	

Poblats ibèrics (4) / Iberian settlements (4)	CER republicans (77) / Republican CERs (77)	ERU republicans (46) / Republican ERUs (46)	Vil·les republicanes (1) / Republican villas (1)
	Les Gavarres II	Parets Delgades	
	L'Esquirol	Partida del Vila-sec	
	Lo Regueral	Plaça d'Isabel Besora (origen ibèric)	
	Mas Blanc	Riudarenes I	
	Mas de Baló	Sant Llorenç	
	Mas de Barenys II	Sitja de Riu Clar (origen ibèric)	
	Mas de l'Ambrós	Sota la Timba del Castellot (origen ibèric)	
	Mas de la Pastora	Tossal de la Ganyada (origen ibèric)	
	Mas de l'Alemanya	Urbanització El Mirador	
	Mas de Miret Petit	Vil·la Ceratònia	
	Mas de Nolla	Vil·la de Barenys	
	Mas de Patau	Vil·la de la Platja Llarga	
	Mas de Serapi	Vil·la de la Torre Bargallona	
	Mas de Serapi II	Vil·la dels Aragalls	
	Mas del Ganso		
	Mas del Menció		
	Mas del Nuet		
	Mas del Rofes		
	Mas del Vives		
	Mas del Xaranga		
	Mas dels Francesos		
	Mas d'en Toda		
	Mas Nolles		
	Mas Paella		
	Mas Rovira		
	Mobles Aterco		
	Molins Nous (origen ibèric)		
	Monterols		
	Necròpolis de Mas Sardà		
	Parcel·la 57		
	Pla de les Pomes		
	Pla del Maset		
	Plaça de Sant Andreu (origen ibèric)		
	Pont de Goi I		
	Prat		
	Sant Pol		

Poblats ibèrics (4) / Iberian settlements (4)	CER republicans (77) / Republican CERs (77)	ERU republicans (46) / Republican ERUs (46)	Vil·les republicanes (1) / Republican villas (1)
	Torre de Virgili		
	Torre del Telègraf		
	Vèrtex Geodèsic		
	Vil·la de la Cadeneta		
	Vil·la de Mas Sardà		
	Vil·la del Cogoll		
	Vil·la del Mas dels Canonges		
	Vinyols Sud		
	Voltants del Castell de Solzina		

Així doncs, i pel que fa a la tipologia establerta per als jaciments republicans, hi ha una sola possible vil·la, la del Mas d'en Gras, a Vila-seca. Els establiments rurals dispersos pel territori són 46 i s'han catalogat així quan s'hi ha constatat alguna estructura *in situ*. Hi ha 77 jaciments coneguts tan sols per elements mobles (habitualment ceràmiques en superfície), però que probablement deuen ser també establiments rurals.

L'anàlisi del mapa mostra una certa concentració de jaciments del segle II aC en l'àrea de la trama I, cosa que podria indicar una cronologia reculada per a aquesta, potser de l'època de la fundació de la ciutat, però també n'hi ha de dispersos per altres zones. En el segle I aC, ja són presents arreu.

Respecte a la planta, extensió i característiques constructives dels assentaments republicans, poca cosa es pot dir. En la zona estudiada només es coneix la planta més o menys sencera de l'assentament del Mas d'en Corts, amb una superfície d'uns 90 metres quadrats. Pel que fa a la resta, existeixen indicis d'algunes construccions republicanes de certa entitat, com la malaguanyada vil·la del Mas d'en Gras de Vila-seca, on la presència de dos grans dipòsits per a l'emmagatzematge d'aigua i la presència de capitells toscans descontextualitzats són indicis de l'existència de la vil·la ja en època tardorepublicana.

Una dada que pot ser orientativa sobre l'extensió dels jaciments republicans detectats només per restes en superfície és l'àrea que ocupa l'escampall de ceràmiques romanes. És una dada que cal prendre amb cautela perquè l'acció de les llaurades escampa el material. Per altra banda, només es pot fer servir en jaciments que són únicament d'època republicana i acaben al canvi d'era; per tant, sense precedents d'època ibèrica ni continuïtats posteriors que puguin distorsionar els resultats. Aquestes condicions només les compleixen tres jaciments: 1.1 (Constantí), de 3.100 metres quadrats, que Carreté *et al.* (1995) consideren un jaciment dubtós pel poc material localitzat; 3.4 (Alcover), de 15.100 metres quadrats, que

BC (Punta de la Cella, Puig de Santa Anna, Mas de Don Felip and Timba del Castellot), there are forty-six sites classified as rural establishments, seventy-seven sites identified by surface pottery and one that has been classified as a villa with a question mark.

Thus, in terms of the typology established for the Republican archaeological sites, there is only one possible villa, that of Mas d'en Gras in Vila-seca. There are forty-six scattered rural establishments in the territory that have been catalogued as such when some kind of structure has been found *in situ*. There are seventy-seven archaeological sites known only from movable finds (normally surface pottery) that are probably also rural establishments.

An analysis of the map shows a certain concentration of archaeological sites from the second century BC in the area of Section I. This could indicate that it has an earlier chronology, possibly from the time the city was founded, although there are also dispersed sites in other areas. By the first century BC they are found all over.

We can say little about the layout, size and building characteristics of the Republican settlements. In the study area we only know the more or less complete layout of the settlement of Mas d'en Corts, which covered an area of 90 square metres. As far as the rest are concerned, there is evidence of some Republican buildings of a certain size, such as the ill-fated villa of Mas d'en Gras in Vila-seca, where two large water tanks and out-of-context Tuscan capitals are evidence of a Late Republican villa.

One factor that could give us an idea of the size of the Republican archaeological sites identified only by surface remains is the dispersion of the Roman pottery. This information has to be treated with caution as ploughing tends to spread the finds. Moreover, it can only be used for Republican period archaeological sites that end with the change of era and thus have

Carreté *et al.* (1995) consideren un petit assentament amb ceràmica molt dispersa, malgrat l'àmplia superfície que comprèn; i el Mas del Vives (Cambrils), identificat en les prospeccions del PAT, de 3.100 metres quadrats. Evidentment, la mostra és excessivament reduïda per arribar a qualsevol mena de conclusió, però sorprèn la coincidència entre dos dels jaciments exclusivament republicans que presenten un escàs nombre de restes materials en superfície.

La presència d'alguns elements constructius o ceràmics no transportables ens pot orientar també sobre la tipologia de les construccions. Però en cas de troballes superficials només es poden comptar aquells jaciments que existiren únicament en època tardorepublicana, ja que altrament podrien pertànyer a construccions de cronologies més avançades. Hem fet un tast entre els assentaments únicament republicans, que són 23. D'aquests, només 3 presenten tègules (1.1, la Garriga i Urbanització El Mirador). Si tinguéssim en compte els jaciments ibèrics i els ibèrics i/o republicans, hauríem d'afegir-hi encara Plaça de Sant Andreu i Punta de la Cella. I d'aquests n'hi ha algun de força dubtós, com Plaça de Sant Andreu, a la Selva del Camp. Pel que fa als restants, s'observa que estan concentrats en l'àrea de Vila-seca, Salou i Constantí. Els de Corral de Baló i la Garriga sembla que poden tenir certa relació, i són jaciments bastant destruïts; el jaciment 1.1 (Constantí) és considerat com un petit assentament dubtós pels seus descobridors. Hem fet un altre tast amb jaciments que presenten *opus signinum* i només n'hi ha un (Urbanització El Mirador). Sitges en jaciments de cronologia únicament republicana s'han detectat en dos jaciments: Mas del Boter i Mas de l'Inspector. Però hi ha més sitges datables en època republicana en jaciments de cronologia més àmplia: el Degotall, Camí de la Pedra Estela, Camí del Molí, els Hospitals, la Llosa, Mas d'en Gras, els Aragalls, etc. Pel que fa a la presència de fragments de *dolium*, es constata en dos jaciments: Bosc del Qüec i Urbanització El Mirador, ambdós a Salou. Aquests indicis apunten a unes tècniques constructives bastant properes a les indígenes, amb construccions amb paviments de terra trepitjada i teulades d'elements vegetals com a norma general. Òbviament, això no significa que formes més «romanes» estiguessin absents en determinades construccions, i en tenim la prova en dues d'excavades fora de la nostra àrea d'estudi: la Clota (Creixell), amb paviments de *signinum* i pintura mural, i el Moro (Torredembarra), amb *signina* tessel·lats i pintura mural. Altres elements presents fan referència a la mòlta i el premsat: molins manuals a Mas Sardà II, la Garriga, Mas dels Francesos i Pla de les Pomes, i un contrapès de premsa a Urbanització El Mirador.

La distribució de jaciments sobre el mapa es mostra poc homogènia. Aquest fet pot ser degut en part al desconeixement d'alguns assentaments encara per des-

no precedents in the Iberian period or subsequent continuity that could distort the results. These conditions are only found at three archaeological sites: 1.1 (Constantí) that covers 3,100 square metres and is considered by Carreté *et al.* (1995) to be a doubtful site due to the low number of finds; 3.4 (Alcover) covering 15,100 square metres and considered by Carreté *et al.* (1995) to be a small settlement with very scattered pottery, despite the large area it covers; and Mas del Vives (Cambrils), which was identified in the ATP surveys and covers 3,100 square metres. This sample is obviously too small to be able to draw any kind of conclusion, but it is surprising to see the coincidence between two of the exclusively Republican archaeological sites with few material surface remains.

The presence of some building elements or non-transportable pottery can also give us an idea of the typology of the constructions. However, in the case of superficial finds, we can only count those archaeological sites that existed solely during the Late Republican period; otherwise the finds may belong to buildings with a later chronology. We have only sampled the Republican settlements, of which there are twenty-three. Tiles have only been found in three of these (1.1, La Garriga and Urbanització el Mirador). If we were to take into account the Iberian and Iberian and/or Republican archaeological sites, we would also have to add Plaça de Sant Andreu and Punta de la Cella. Some of these, such as Plaça de Sant Andreu in La Selva del Camp, are extremely doubtful. As far as the rest are concerned, we see that they are concentrated in the Vila-seca, Salou and Constantí area. Those of Corral de Baló and La Garriga appear to bear a certain relation, although they have been largely destroyed; Site 1.1 (Constantí) is considered to be a doubtful small settlement by its discoverers. We also looked for archaeological sites in which *opus signinum* has been found and there was only one (Urbanització el Mirador). Silos have only been detected in two solely Republican chronology archaeological sites: Mas del Boter and Mas de l'Inspector. However, there are other silos datable to the Republican period in archaeological sites with a wider chronology: El Degotall, Camí de la Pedra Estela, Camí del Molí, Els Hospitals, La Llosa, Mas d'en Gras, Els Aragalls, etc. *Dolium* fragments have been found at two archaeological sites: Bosc del Qüec and Urbanització el Mirador, both in Salou. This evidence points to the use of building techniques quite similar to those of the native population: buildings with pressed earth floors and roofs made with plant matter as a general rule. Obviously this does not mean the more "Roman" forms were absent from certain constructions and we have proof of this in two excavations outside our study area: La Clota (Creixell), which has *signinum* floors and mural paintings, and El Moro (Torredembarra), which has tessellated *signina* and mural paintings. Other el-

cobrir. Això és evident, però no sabem fins a quin punt l'estat actual dels nostres coneixements pot distorsionar la visió que en tenim. Així, hi ha àrees intensament prospectades que han proporcionat escasses restes –cas de la compresa en el transecte 1 del PAT, a l'oest de Tarragona–, mentre que d'altres presenten una densitat molt elevada, com l'àrea de Constantí. És precisament aquesta àrea (Constantí) on hi ha la densitat més alta de jaciments. Aquest fet pot deure's a la proximitat de Tàrraco, però aquesta no deu ser l'explicació principal, ja que altres zones igualment pròximes es mostren òrfenes de jaciments. Hi deu haver altres factors de tipus geogràfic –com la fertilitat de la terra o l'abundància d'aigua– o bé de tipus històric –com la implantació d'un cadastre i distribució de terres– que hagin influït decisivament en aquesta dispersió específica d'assentaments. Precisament l'àrea de Constantí coincideix amb la meitat meridional de la trama Tàrraco I. Una segona àrea de densitat notable és el cap de Salou.

Les vies es mostren com un altre element important a l'hora de determinar la ubicació de jaciments. Aquest fet és especialment rellevant en el cas de la Via Augusta, en el trajecte comprès entre el Mas d'en Gras (Vila-seca) i el Mas del Vives (Cambrils), on hi ha 14 jaciments a peu de via o en les proximitats. Es desconeix la xarxa de camins secundaris que comunicava l'ager, però cal suposar que els assentaments rurals s'ubicaven sempre en les proximitats dels camins per una qüestió simple de facilitat de comunicació. I de fet, molts d'ells són molt a prop de les línies que tracen les xarxes centuriades, que de ben segur devien actuar també com a eixos de circulació. Malgrat tot, desconeixem la datació d'aquestes trames, i per tant no sabem fins a quin punt és lícit establir-hi una relació, sobretot en el cas d'assentaments de cronologia alta (segle II aC).

En tot cas, un factor que de ben segur hi va influir és la presència d'aigua, que resulta imprescindible per a qualsevol assentament humà. Les aigües superficials són molt escasses i sovint cal fer pous per trobar-ne. El mapa ens mostra com la majoria s'ubica en les proximitats d'un curs d'aigua. Es tracta en general de barrancs que estan secs la major part de l'any, però amb una important circulació d'aigües subterrànies que poden ser captades amb la construcció d'un pou. Vegem-ne alguns exemples. Al terme d'Alcover, els jaciments 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6 i els Segalés, al llarg del barranc de la Font Major. Amb la riera de la Selva s'hi relacionen Plaça de Sant Andreu, Barranc de Sales, Mas del Cristià, Parets Delgades i els Hospitals. Al riu Clar s'hi arreceren els assentaments de Mas d'en Bosch I, 1.4, 1.5, 1.7, Mas de Serapi, Mas de Serapi II, Sant Pol, Riudarenes I (tots en terme de Constantí), Els Mongons I, Mas del Boter i Mas del Menció (aquests darrers, en terme de Tarragona). Un últim exemple el tenim en el barranc de Barenys, també anomenat de Mas Calbó i de Pedret en els cursos més alts. Al llarg del seu recorregut s'ubiquen els

elements found include items for milling and pressing: hand mills in Mas Sardà II, La Garriga, Mas dels Francosos and Pla de les Pomeres, and a press counterweight in Urbanització El Mirador.

The distribution of archaeological sites on the map is not very homogeneous. This could be due in part to the fact that there are settlements we have not yet discovered. While this may seem obvious, we do not know to what extent the current state of our knowledge may distort our view. Thus, there are intensively surveyed areas that have provided few remains –as in the case of ATP Transect 1 (to the west of Tarragona)–, whereas others have a very high density, such as the Constantí area. It is precisely this latter area that has the highest density of archaeological sites. This could be due to its proximity to Tàrraco, although this cannot be the only explanation as there are other areas that are equally close to the city but devoid of archaeological sites. There must be other factors of a geographical nature –such as the fertility of the land or the abundance of water– or of a historical nature –such as the introduction of a cadastre and a land distribution system– that would have had a decisive influence on this specific dispersion of settlements. The Constantí area coincides exactly with the southern half of the Tàrraco I section. A second area with a notable density is the Cape of Salou.

Roads are another important factor in determining the location of archaeological sites. This is particularly relevant in the case of the Via Augusta, on the stretch that runs between Mas d'en Gras (Vila-seca) and Mas del Vives (Cambrils), where there are fourteen archaeological sites alongside or not far from the road. We know little of the network of secondary roads that must have linked the different parts of the *ager*, but we can assume that the rural settlements would have been located near roads, if only to facilitate communications. In fact, many of them are close to the centuriation lines that probably also served as communications routes. However, we do not know the dating of these grids and therefore to what extent we can relate the settlements to them, particularly in the case of settlements with an early chronology (second century BC).

In any case, one factor that would definitely have had an influence is the presence of water, an essential resource for any human settlement. Surface water in this area is scarce and a supply can often only be accessed by digging a well. The map shows how the majority of settlements are located near a water course. These are mainly gullies that are dry most of the year, but have considerable flows of subterranean water that can be reached by digging wells. The following are some examples. In the municipality of Alcover, archaeological sites 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6 and Els Segalés, all of which are along the Font Major gully. Along the La Selva torrent we find Plaça de Sant Andreu,

jaciments de Mas d'en Corts, Mas de l'Ambrós, Camí de la Pedra Estela, Mas de Valls, Pla de les Pomeres, poblat ibèric de Barenys i vil·la de Barenys, als quals encara es podrien afegir altres assentaments molt desconeguts i que de moment no tenen una cronologia assignada per a època republicana: Barranc de les Ànimes, Gasolinera Prats, Partida de Mas Calbó i les Comes.

El període altimperial

La principal qüestió consisteix a valorar la continuïtat o no de la situació del poblament constatat per a època republicana en època altimperial. Per tal d'acostar-nos més a la realitat hem descartat els camps de dubte dels dos períodes a considerar: «Ibèric i/o republicà» (17 jaciments) i «alt Imperi?» (3 jaciments). Tanmateix, s'han descartat alguns elements singulars datables en l'alt Imperi: les inscripcions no associades a cap jaciment en concret, que són 8, i els mil·liaris, que evidentment no tenen relació amb els assentaments. Després d'aquesta expurgació, ens queden 128 jaciments republicans i 120 d'altimperials; per tant, sembla haver-hi un lleuger descens (fig. 6).

Dels 128 jaciments republicans, n'hi ha 90 que mostren continuïtat en època imperial (un 70,3 %), mentre que 38 desapareixen. Però, per altra banda, es constata el naixement de 30 nous jaciments en època imperial. Si aquests 120 jaciments es classifiquen en períodes cronològics més concrets, se'n constaten 74 en època augustiana; 87 en època julioclàudia; 81 en època flàvia; 74 en el segle II dC, i 49 en el segle III dC. Les quantitats indiquen un augment fins a l'època julioclàudia i un lleuger descens a partir de l'època flàvia i al llarg del segle II. El segle III marca un punt d'inflexió, ja que la disminució d'assentaments es fa força evident.

Cenyint-nos a l'estudi dels tipus de jaciments atribuïts a l'alt Imperi, hi ha 32 jaciments amb suficients elements per classificar-los com a *villae*, 29 establiments rurals romans i 53 d'identificats només per ceràmiques en superfície. A més, caldria sumar-hi 3 tombes aïllades i 3 terrisseries.

Vil·les altimperials (32)	ERU altimperials (29)	CER altimperials (53)
Barranc de la Donzella	573	1.2
Cal·lípolis	Àrea d'Expectativa Arq. 148	1.3
Camí Vell de Salou	Camí de la Pedra Estela	1.4
CEIP Cambrils	Camí del Molí	1.5
Centcelles	Camí del Pla del Maset	1.7

Barranc de Sales, Mas del Cristià, Parets Delgades and Els Hospitals. Along the River Clar we have the settlements of Mas d'en Bosch I, 1.4, 1.5, 1.7, Mas de Serapi, Mas de Serapi II, Sant Pol, Riudarenes I (all in the municipality of Constantí) and Els Mongons I, Mas del Boter and Mas del Menció (in the municipality of Tarragona). As a final example, we have the Barenys gully, also known as the Mas Calbó or Pedret gully in its upper reaches. Along it we find the archaeological sites of Mas d'en Corts, Mas de l'Ambrós, Camí de la Pedra Estela, Mas de Valls, Pla de les Pomeres, the Iberian settlement of Barenys and the villa of Barenys. To these we can add other largely unstudied settlements that at present cannot be given a Republican period chronology: Barranc de les Ànimes, Gasolinera Prats, Partida de Mas Calbó and Les Comes.

The Early Roman period

The main question here is to decide whether the population situation attested in the Republican period continued into the Early Roman period. In order to have a better idea of the situation, we have ruled out the areas of doubt in the two periods under consideration: "Iberian and/or Republican" (17 archaeological sites) and "Late Roman"? (3 archaeological sites). Likewise, we have ruled out certain singular elements datable to the Early Roman period: the inscriptions not associated with any specific archaeological site (of which there are eight) and milestones, which are obviously not related to any settlement. After this purge, we are left with 128 Republican and 120 Early Roman archaeological sites, meaning that there appears to have been a slight decrease (Fig. 6).

Of the 128 Republican archaeological sites, ninety appear to have continued into the Imperial period (70.3%), while thirty-eight were abandoned. On the other hand, we attest the birth of thirty new sites in the Imperial period. If we classify these 120 archaeological sites into more specific chronological periods, we find seventy-four in the Augustan period, eighty-seven in the Julio-Claudian period, eighty-one in the Flavian period, seventy-four in the second century AD and forty-nine in the third century AD. These numbers indicate an increase until the Julio-Claudian period and a slow decrease starting in the Flavian period and continuing throughout the second century. The third century marks a turning point, as the reduction in the number of settlements becomes quite clear.

Limiting ourselves to the study of the type of archaeological sites attributed to the Early Roman period, there are thirty-two with enough evidence to allow them to be classified as *villae*, twenty-nine Roman rural establishments and fifty-three sites identified only by surface pottery. To these we have to add three isolated tombs and three potteries.

Vil·les altimperial (32)	ERU altimperial (29)	CER altimperial (53)
El Burguet	Carretera de Montbrió	1.8
El Cap de Sant Pere	El Brugar	2.1
El Vilar	El Vilar de la Quadra del Paborde	3.1
El Vilar de la Font de l'Albelló	El Vinyet	3.2
Els Antigons	Els Mongons I	3.3
Els Hospitals	Els Tallats	3.5
Els Masos	Enagás Posició 12	3.6
Hostal Don Juan	La Buada	Barranc de les Bruixes
La Burguera	La Coma	Camí de Tarragona
La Canaleta	Les Bassasses	Capella de la Verge Maria
La Catafara	Les Gavarres I	Castell dels Mongons
La Llosa	Mas de Valls	El Polvorí
L'Esquirol	Mas del Cristià	Els Cinc Camins
L'Hort del Pelat	Mas d'en Bertran	Els Mongons II
Mas del Ganso	Mas d'en Bosch I	La Gatellada
Mas dels Frares	Parets Delgades	La Mineta
Mas d'en Gras	Partida del Vila-sec	Les Argiles/ Alcover
Mas d'en Pons	Riudarenes I	Les Comes
Mas d'en Toda	Sant Llorenç	Les Gavarres II
Molins Nous	Sitja de Riu Clar	Lo Reguerat
Vil·la Ceratònia	Sota la Timba del Castellot	Mas Blanc
Vil·la de Barenys	Vil·la de la Torre Bargallona	Mas de Barenys II
Vil·la de la Platja Llarga	Vil·la dels Aragalls	Mas de Gomandí II
Vil·la de Mas Sardà	Voltants del Castell de Solcina	Mas de Guardiola
Vil·la de Repsol Química		Mas de l'Ambrós
Vil·la del Cogoll		Mas de la Boella

Early Roman Villas (32)	Early Roman ERUs (29)	Early Roman CERs (53)
Barranc de la Donzella	573	1.2
Cal·lípolis	Àrea d'Expectativa Arqu. 148	1.3
Camí Vell de Salou	Camí de la Pedra Estela	1.4
CEIP Cambrils	Camí del Molí	1.5
Centcelles	Camí del Pla del Maset	1.7
El Burguet	Carretera de Montbrió	1.8
El Cap de Sant Pere	El Brugar	2.1
El Vilar	El Vilar de la Quadra del Paborde	3.1
El Vilar de la Font de l'Albelló	El Vinyet	3.2
Els Antigons	Els Mongons I	3.3
Els Hospitals	Els Tallats	3.5
Els Masos	Enagás Posició 12	3.6
Hostal Don Juan	La Buada	Barranc de les Bruixes
La Burguera	La Coma	Camí de Tarragona
La Canaleta	Les Bassasses	Capella de la Verge Maria
La Catafara	Les Gavarres I	Castell dels Mongons
La Llosa	Mas de Valls	El Polvorí
L'Esquirol	Mas del Cristià	Els Cinc Camins
L'Hort del Pelat	Mas d'en Bertran	Els Mongons II
Mas del Ganso	Mas d'en Bosch I	La Gatellada
Mas dels Frares	Parets Delgades	La Mineta
Mas d'en Gras	Partida del Vila-sec	Les Argiles/ Alcover
Mas d'en Pons	Riudarenes I	Les Comes
Mas d'en Toda	Sant Llorenç	Les Gavarres II
Molins Nous	Sitja de Riu Clar	Lo Reguerat
Villa Ceratònia	Sota La Timba del Castellot	Mas Blanc
Villa de Barenys	Villa de la Torre Bargallona	Mas de Barenys II

Vil·les altimperial (32)	ERU altimperial (29)	CER altimperial (53)
Vil·la del Mas dels Canonges		Mas de la Pastora
		Mas de l'Alemanys
		Mas de Patau
		Mas de Serapi
		Mas de Serapi II
		Mas del Menció
		Mas del Nuet
		Mas del Rofes
		Mas del Xaranga
		Mas Nolles
		Mas Rovira
		Necròpolis del Mas Sardà
		Parcel·la 57
		Partida del Mas Calbó
		Pont de Goi I
		Prat
		Riudarenes II
		Sant Pol
		Torre de Virgili
		Vèrtex Geodèsic
		Vil·la de la Cadeneta
		Vinyols Sud

Un dels punts més interessants és determinar el ritme en què es van implantant les vil·les romanes. A continuació tractarem les vil·les altimperial classificades per èpoques, atenent-nos al moment en què poden rebre tal denominació, és a dir, quan es tracta de jaciments amb elements luxosos com poden ser unes termes, la presència d'estatuària o d'elements decoratius marmoris, etc. Cal tenir en compte que gairebé tots ells tenen uns precedents més antics, d'època republicana, com a establiments rurals de caire més senzill, però que en un determinat moment pateixen una profunda reconstrucció que els converteix en grans edificis que centren l'explotació d'un territori amb una *pars urbana* molt desenvolupada. Les úniques vil·les que no tenen com a precedent un establiment rural d'època republicana són els Masos

Early Roman Villas (32)	Early Roman ERUs (29)	Early Roman CERs (53)
Villa de la Platja Llarga	Villa del Aragalls	Mas de Gomandí II
Villa de Mas Sardà	Voltants del Castell de Solcina	Mas de Guardiola
Villa de Repsol Química		Mas de l'Ambrós
Villa del Cogoll		Mas de la Boella
Villa del Mas dels Canonges		Mas de la Pastora
		Mas de l'Alemanys
		Mas de Patau
		Mas de Serapi
		Mas de Serapi II
		Mas del Menció
		Mas del Nuet
		Mas del Rofes
		Mas del Xaranga
		Mas Nolles
		Mas Rovira
		Necròpolis del Mas Sardà
		Parcel·la 57
		Partida del Mas Calbó
		Pont de Goi I
		Prat
		Riudarenes II
		Sant Pol
		Torre de Virgili
		Vèrtex Geodèsic
		Villa de la Cadeneta
		Vinyols Sud

One of the most interesting points is the determination of the rate at which the Roman villas were introduced. Below we give a list of the Early Roman villas classified by periods, based on the moment at which they could be considered as such; in other words, when they were provided with luxurious elements, such as baths, statuary, marble decoration, etc.

i potser les del Camí Vell de Salou, CEIP Cambrils, el Vilar de la Font de l'Albelló i el Vilar de Reus.

Per altra banda, algunes d'aquestes *villae* no han estat mai objecte d'excavacions sistemàtiques i la seva importància només s'intueix a partir de troballes casuals que són les úniques que ens proporcionen una dada cronològica. Un exemple d'això és la vil·la del Mas d'en Toda, on no s'ha excavat mai però s'han recollit plaques de marbre i especialment una estàtua de Bacus que es data en el segle II, i per això l'hem definit com a vil·la en el segle II. Això no significa que no existís com a tal abans, per exemple en època augustal, però no disposem de dades que ho corroborin i per tant ens hem limitat a considerar el que sabem del cert. Aquest cas il·lustra les dificultats amb què ens enfrontem per datar correctament i amb seguretat l'edificació de les vil·les i serveix d'avertència sobre la provisionalitat del que exposarem a continuació, ja que sovint s'ha de treballar amb dades molt febles o inconcretes.

Ja s'ha vist com en època republicana únicament es coneix en la nostra àrea d'estudi la vil·la del Mas d'en Gras, que continua en funcionament durant tot l'alt Imperi. En època d'August s'edifiquen cinc vil·les: la Canaleta, l'Esquirol, Mas dels Frares, Mas Sardà i el Vilar de la Font de l'Albelló. En època julioclàudia neixen set noves vil·les: els Antigons (?), la Burguera, CEIP Cambrils, el Cogoll, Mas del Ganso, la Llosa i els Masos. En època flàvia són quatre: Camí Vell de Salou, vil·la Ceratònia, l'Hort del Pelat i el Vilar. Per al segle II són també quatre: Cal·lípolis, Centcelles, Mas dels Canonges i Mas d'en Toda. En el segle III, cap a la meitat, s'edifica una única vil·la: la dels Hospitals. Finalment, trobem una sèrie de deu jaciments que són vil·les en l'alt Imperi, però que per una deficient informació és impossible de concretar en quin moment. Són les següents: Barranc de la Donzella, el Burguet, el Cap de Sant Pere, la Catafara, Hostal Don Juan, Mas d'en Pons (?), Molins Nous, vil·la de Barenys, vil·la de la Platja Llarga (?) i vil·la de Repsol Química.

D'aquesta seqüència evolutiva es poden extreure, amb la deguda prudència, algunes conclusions. De 32 jaciments, més de la meitat tenen una datació més concreta, i per tant considerem que la mostra ja es pot prendre com a suficientment representativa. És clar que l'època julioclàudia (incloent-hi també l'etapa d'August) representa el moment d'eclosió de les vil·les. En efecte, un 75 % de la mostra amb datació concreta correspon a aquest període. En època flàvia i durant el segle II continua la implantació de vil·les, però a un ritme menor. Potser les construïdes en el moment anterior ja cobrien les necessitats i no calia mantenir el mateix ritme d'implantació. En el segle III hi ha una parada generalitzada en la construcció de noves vil·les i només es té coneixement d'una sola vil·la edificada sobre un assentament rural precedent: la vil·la dels Hospitals. En aquest segle de grans transformacions en el si de l'Imperi sembla ha-

We have to bear in mind that almost all of them had earlier, Republican-period precedents as simpler rural establishments and that at a particular moment in time they were rebuilt and extended to become centres for territorial exploitation with a highly developed *pars urbana*. The only villas that do not have a Republican period rural establishment as a precedent are Els Masos and possibly the villas of El Camí Vell in Salou, CEIP Cambrils, El Vilar de la Font de l'Albelló and El Vilar in Reus.

On the other hand, some of these *villae* have never been systematically excavated and their importance can only be guessed at based on casual finds that are the only ones that give us any chronological data. An example of this is the villa of Mas d'en Toda, which has never been excavated but has yielded marble plaques and, of particular interest, a statue of Bacchus dated to the second century. These finds have allowed us to define it as having been a villa in the second century. This does not mean that it was not a villa before that, for example in the Augustan period, only that we do not have any data to corroborate this and therefore we have limited ourselves to what we know for certain. This case illustrates the difficulties we are faced with when trying to accurately date the construction of the villas and it serves as a warning about the provisional state of the information given below, as we have often had to work with very weak or non-specific data.

We have already seen how in the Republican period the only villa we know of in our study area is that of Mas d'en Gras, which continued to operate throughout the Early Roman period. Five villas were built in the Augustan period: La Canaleta, L'Esquirol, Mas dels Frares, Mas Sardà and El Vilar de la Font de l'Albelló. In the Julio-Claudian period seven new villas were founded: Els Antigons (?), La Burguera, CEIP Cambrils, El Cogoll, Mas del Ganso, La Llosa and Els Masos. There were another four in the Flavian period: Camí Vell de Salou, Villa Ceratònia, L'Hort del Pelat and El Vilar. There were also four in the second century: Cal·lípolis, Centcelles, Mas dels Canonges and Mas d'en Toda. A single villa, Els Hospitals, was built in the third century (around the middle of it). Finally we have a series of ten archaeological sites that were villas in the Early Roman period, but for which we are unable to give a specific date due to insufficient information. They are Barranc de la Donzella, El Burguet, El Cap de Sant Pere, La Catafara, Hostal Don Juan, Mas d'en Pons (?), Molins Nous, the villa of Barenys, the villa of Platja Llarga (?) and the villa of Repsol Química.

Taking due care, we can draw some conclusions from this evolutionary sequence. Of the thirty-two archaeological sites, more than half have a more specific dating and therefore we believe that the sample can be considered sufficiently representative. It is obvious

ver-hi un estancament. Tot i això, sabem que moltes vil·les continuen existint com a tals al llarg del segle: els Antigons, la Burguera, Cal·lípolis, Centcelles, l'Esquirol, l'Hort del Pelat, la Llosa, Mas dels Canonges, Mas d'en Gras, Mas Sardà i els Masos. Algunes d'aquestes no superen el segle III, com la del Mas d'en Gras, i altres semblen patir un procés de ruralització reflectit sovint en l'abandonament dels conjunts termals, com succeeix a les vil·les de Mas dels Canonges, l'Esquirol o la Llosa.

Si ens atenem a la situació de les vil·les altimperial sobre el mapa, es constata que més de la meitat s'ubiquen al voltant de les dues principals artèries viàries que travessen el Camp de Tarragona: la Via Augusta i la via *ad Hispanias*, cap a l'interior. La Via Augusta, contemplant també la seva variant més propera al cap de Salou, articula les vil·les següents: vil·la Ceratònia, Camí Vell de Salou, vil·la del Mas dels Canonges, Cal·lípolis, la Burguera, vil·la de Barenys, Cap de Sant Pere, l'Esquirol, CEIP Cambrils, la Llosa, Mas d'en Pons, la Canaletta, Mas d'en Gras, Barranc de la Donzella, Hostal Don Juan i els Masos. Al peu de la via *ad Hispanias* se n'hi situen un nombre notablement menor: Centcelles, vil·la de Mas Sardà, Repsol Química i els Hospitals.

Pel que fa a la resta de jaciments, analitzarem conjuntament els que hem classificat com a establiments rurals (ERU) i ceràmica en superfície (CER), ja que creiem evident que corresponen a un mateix tipus d'assentament de caire rural, amb l'única diferència que s'hi hagin pogut constatar o no estructures *in situ*. Aquesta característica es deu sovint a la casualitat. En canvi, valorarem la seva seqüència per èpoques i, pel que fa a la tipologia, incidirem en la presència o no d'elements com les tègules, que ens poden orientar sobre el grau de la tècnica constructiva (cobertes de ceràmica o vegetals).

En època altimperial hem constatat 29 jaciments classificats com a establiments rurals romans i 53 de possibles, identificats només a partir dels materials de superfície. Considerem, doncs, un total de 82 assentaments rurals, un nombre que podem comparar amb el de les 32 vil·les documentades.

Per a època augustal s'ha constatat l'existència de 68 establiments rurals (recordem, ERU + CER en tot aquest discurs) i 74 per a època julioclàudia, quan s'assoleix el nombre màxim. Amb la dinastia flàvia comença un descens (66 jaciments) que continua en el segle II (55 jaciments) i s'accentua de manera evident en el segle III (36 jaciments). És a dir, que entre l'època julioclàudia i el segle III el nombre d'establiments rurals es redueix a la meitat.

La majoria dels 82 jaciments rurals altimperial que hem catalogat es coneixen per la troballa de materials en superfície. Només un 15 per cent ha estat objecte d'alguna intervenció arqueològica, i d'aquest 15 per cent, no n'hi ha cap que s'hagi excavat extensivament. La majoria són petites cales de prospecció o bé excava-

that the Julio-Claudian period (including the time of Augustus) is when the greatest expansion of villas took place. In fact, 75% of the sample with specific datings correspond to this period. Villas continued to be built in the Flavian era and during the second century, but at a slower pace. Perhaps those built earlier already met the needs of the area and it was no longer necessary to continue building at the same rate. In the third century there was a generalised halt in villa construction and we know of only one built at an earlier rural settlement: the villa of Els Hospitals. In this century of major transformations in the bosom of the Empire there appears to have been a stagnation. Despite this, we know that many villas continued to exist as such throughout the century: Els Antigons, La Burguera, Cal·lípolis, Centcelles, L'Esquirol, L'Hort del Pelat, La Llosa, Mas dels Canonges, Mas d'en Gras, Mas Sardà and Els Masos. Some of these, such as that of Mas d'en Gras, did not survive past the third century, while others appear to have undergone a ruralisation process often reflected in the abandonment of the baths complexes, as happened at the villas of Mas dels Canonges, L'Esquirol and La Llosa.

If we look at the situation of the Early Roman villas on the map, we can see that more than half of them were located near one of the two major road arteries that crossed the Camp of Tarragona, the Via Augusta and the Via *ad Hispanias*, the latter of which linked the coast to the interior. Along the stretch of the Via Augusta that runs closest to the Cape of Salou we find the following villas: Villa Ceratònia, Camí Vell de Salou, Villa del Mas dels Canonges, Cal·lípolis, La Burguera, Villa de Barenys, Cap de Sant Pere, L'Esquirol, CEIP Cambrils, La Llosa, Mas d'en Pons, La Canaletta, Mas d'en Gras, Barranc de la Donzella, Hostal Don Juan and Els Masos. There were considerably fewer along the Via *ad Hispanias*: Centcelles, Villa de Mas Sardà, Repsol Química and Els Hospitals.

As far as the rest of the archaeological sites are concerned, we will jointly analyse those we have classified as rural establishments (ERU) and surface pottery (CER), as it seems obvious to us that they correspond to the same type of rural settlement. The only difference between them is whether it has been possible to attest structures *in situ* or not, which is often the result of pure chance. On the other hand, we will evaluate their sequence by periods and, with respect to their typology, we will stress the presence or lack of elements such as tegulae that could be a guide to the degree of the construction technique (pottery or plant matter roofs).

In the Early Roman period we have attested twenty-nine archaeological sites classified as Roman rural establishments and another fifty-three possible sites identified only by surface finds. Thus we will consider a total of eighty-two rural settlements, a number we can compare to the thirty-two documented villas.

cions antigues efectuades amb poc mètode i proveïdes de documentació arqueològica molt deficient. Un panorama, doncs, gens convenient per a l'estudi que ens interessa realitzar.

Seguidament analitzem la presència d'alguns elements constructius en els establiments rurals altimperial, com són les tègules i els paviments d'*opus signinum*. Obviem de fer-ho en les *villae* perquè és evident que en totes existien aquests dos elements, i quan en la base de dades que hem emprat no queda reflectit així, es deu únicament a la manca d'informació. En canvi, per als establiments rurals, aquesta comparativa agafa un altre caire, ja que ens pot donar pistes sobre com les innovacions en l'arquitectura romana van introduint-se en el món rural.

Vèiem per a època republicana que l'ús de teulades vegetals era predominant. En canvi, en època imperial el sistema de cobriment d'edificis evoluciona notablement i la presència de tègules en jaciments és general. Així es constata en 51 dels 82 jaciments, un 62 per cent. Però segurament el nombre és molt més gran, atès que en molts jaciments no es pot comprovar la presència de tègules perquè es té una documentació molt deficient. Per exemple, en els jaciments de la Gatellada i la Mineta, on en la corresponent memòria d'excavació no s'identifiquen els tipus ceràmics; o altres, com la partida de Mas Calbó, actualment de difícil localització. Tot i això, hi ha una sèrie de jaciments ben prospectats per l'equip de S. Keay o per nosaltres mateixos que no han proporcionat tègules: 3.1, 3.2, 3.3, 3.6, Mas del Menció, Mas del Nuet o Vinyols Sud. Aquests casos que esmentem tenen sense excepció un origen anterior, d'època republicana, i quasi cap supera el segle II. Sembla talment com si es tractés d'antigues construccions que continuen mantenint una arquitectura senzilla i que acaben desapareixent abans del segle III.

Una consideració similar pot fer-se a partir de la presència de paviments de *signinum*, que com s'ha vist és excepcional en jaciments de cronologia republicana. Dels 82 jaciments, s'han constatat paviments de *signinum* en 28, ja sigui *in situ* o per fragments descontextualitzats, normalment arrencats en tasques agrícoles i sovint reutilitzats en marges o murs. Suma, doncs, un 34 per cent dels jaciments, és a dir, un terç dels jaciments rurals. Tot i això, caldrà suposar que el percentatge és sensiblement més gran per la mateixa mecànica de conservació-destrucció dels jaciments. En efecte, pel fet de ser els paviments la part inferior de les construccions, sovint es conserven enterrats, i per tant les seves restes no es fan visibles en superfície i no poden ser detectades sense una intervenció arqueològica.

En tot cas, sí que s'evidencia en època imperial una millora en l'arquitectura dels jaciments rurals, amb l'extensió de les teulades ceràmiques i la utilització dels paviments hidràulics.

For the Augustan period we have attested sixty-eight rural establishments (known as ERU + CER throughout this study) and seventy-four for the Julio-Claudian period, when they reached their peak. The descent (66 sites) begins in the Flavian period, continues in the second century (55 sites) and is clearly accentuated in the third century (36 sites). In other words, between the Julio-Claudian period and the third century the number of rural establishments is cut by half.

The majority of the eighty-two Early Roman rural archaeological sites we have catalogued are known from surface finds. Only fifteen per cent of them have been archaeologically excavated and of these none has been extensively excavated. The majority of these were small test surveys or old excavations carried with scant methodology and highly deficient archaeological documentation. This is not, therefore, a panorama befitting the study we wish to carry out.

Next, we will analyse the presence of certain building elements such as tegulae and *opus signinum* floors in the Early Roman rural establishments. We left the *villae* out of this process as it is obvious that they all contain these two elements and when the database we used does not indicate this, it is due merely to a lack of information. On the other hand, for the rural establishments, this comparison takes on another aspect, as it can give us clues to the innovations Roman architecture was introducing into the rural world.

For the Republican period we see that roofs made out of plant matter predominated. By the Imperial period however roofing systems had evolved considerably and tegulae are generally found at archaeological sites. This is attested at fifty-one of the eighty-two archaeological sites (62%). However, the number is probably much higher, given that at many sites it is not possible to verify the presence of tegulae due to deficient documentation. This is true, for example, of the archaeological sites of La Gatellada and La Mineta, for which the corresponding excavation reports do not identify the types of pottery; or others, such as that of Mas Calbó, which is currently difficult to locate. Despite this, there is a series of archaeological sites that has been well surveyed by S. Keay's team or by us where tegulae have not been found: 3.1, 3.2, 3.3, 3.6, Mas del Menció, Mas del Nuet and Vinyols Sud. The above-mentioned cases all had a prior origin in the Republican period, while almost none of them survived the second century. Thus they appear to be old buildings that continued to maintain a simple architecture and were abandoned before the third century.

A similar consideration can be made of the presence of *signinum* floors, which, as we have seen, are exceptional in Republican chronology archaeological sites. Of the eighty-two sites, *signinum* floors have been found in twenty-eight, either *in situ* or identified

El període baiximperial

El segle III, com s'ha vist, suposa una reducció notable en el nombre de jaciments. Ara bé, és difícil esbrinar si aquest fou un procés continu que tingué lloc al llarg del segle o si es produí en un període concret. En aquest sentit, les ràtzies que sobre l'any 260 afectaren el Camp de Tarragona i inclús la ciutat mateixa, podrien haver-hi influït, tot i que sembla un fenomen bastant puntual. El recompte de jaciments altimperial és de 120 i el de baiximperial és de 57, sense comptar en cap dels casos els camps de dubte (que són només tres en l'alt Imperi i quatre en el baix Imperi) ni tampoc inscripcions ni mil·liaris; la reducció és a menys de la meitat. D'aquests 57, n'hi ha 31 de constatatats per al segle IV i només 25 per al segle V, amb la qual cosa es demostra, dins del baix Imperi, que continua la tendència al descens en el nombre de jaciments (fig. 7).

Els càlculs fets sobre la totalitat de jaciments altimperial (131) i baiximperial (58) donen que en el baix Imperi desapareixen 81 jaciments altimperial; a canvi, n'apareixen 8. Aquests darrers són necròpolis rurals en tots els casos menys en un: els Voltants de la Torre Bargallona, un important assentament que neix ara i es perpetua tota la tardoantiguitat. No obstant, no podem oblidar que aquest s'alça a la vora de la vil·la de la Torre Bargallona, d'època altimperial, i que en certa forma deu ser-ne hereu.

La classificació per tipologia ens dona un total de 8 vil·les romanes, 19 establiments rurals i 20 assentaments localitzats només a partir de ceràmica superficial. S'hi han d'afegir encara 7 necròpolis, 2 tombes aïllades, una terrisseria i una inscripció de caràcter funerari.

La major part de les *villae* ja existien en època altimperial i continuen subsintint; la Burguera, Centcelles, Cal·lípolis, la Llosa i Mas dels Frares. La vil·la dels Hospitals s'havia constituït com a tal poc abans, en el segle III, i la de Parets Delgades es construeix en el segle IV. D'altres en tenim una informació dubtosa, com la del Cap de Sant Pere. Per tant, l'única que sembla haver estat construïda en el baix Imperi és la de Parets Delgades, però ho fa sobre un establiment rural preexistent.

Les *villae* que subsisteixen estan en proximitat evident amb les principals artèries de comunicació; la Via Augusta i la via *ad Hispanias*. Algunes de les que estaven situades en terres més a l'interior, com les de Mas d'en Toda, l'Hort del Pelat, el Vilar o els Antigons, no superen el segle III amb la categoria de vil·la. Només sobreviuen les vil·les del Mas dels Frares (situada, però, a només 2 quilòmetres de la via cap a Ilerda) i l'excepció que confirma la regla: l'edifici residencial de la vil·la de Parets Delgades, que s'aixeca justament en el segle IV. Els jaciments més propers a les vies pateixen també una disminució en el nombre; algunes vil·les situades clarament en relació amb la Via Augusta, com Mas dels Canonges, Mas d'en Gras, l'Esquirol o els Masos, desa-

by decontextualised fragments, normally thrown up by ploughing and often reused in margins or walls. They make up 34% of the sites, in other words a third of the rural archaeological sites. Having said this, we have to assume that the percentage is somewhat higher due to the conservation-destruction mechanic of the archaeological sites themselves. Indeed, the fact that they are floors from the lower part of the buildings often means that they are preserved intact and their remains are not therefore visible on the surface and cannot be detected without an archaeological excavation.

However, we do see evidence in the Imperial period of an improvement in rural site architecture with the spread of the use of ceramic tiles and hydraulic floors.

The Late Roman period

In the third century, as we have seen, there was a notable reduction in sites. However, it is difficult to decide whether this was a continuous process throughout the century or whether it took place during a specific period. In this respect, the pillaging raids suffered by the Camp de Tarragona and even the city itself around the year 260 may have had an influence, despite the fact that they appear to have been a fairly isolated phenomenon. The count is 120 Early Roman and fifty-seven Late Roman archaeological sites, without including in either case the inscriptions, milestones or doubtful areas (there are only three in the Early Roman period and four in the Late Roman period). They were reduced by more than half. Of these fifty-seven sites, thirty-one are attested for the fourth century and only twenty-five for the fifth century. This proves that the number of sites continued to diminish during the Late Roman period (Fig. 7).

The calculations made for the total number of Early Roman (131) and Late Roman (58) archaeological sites show that in the Late Roman period eighty-one Early Roman archaeological sites were abandoned; on the other hand, eight new ones appeared. These latter sites are all rural necropolises except for one: Els Voltants de la Torre Bargallona, an important settlement which was founded during that time and continued throughout Late Antiquity. However, we must not forget that that it was built near the Early Roman villa of La Torre Bargallona and in a certain way it must have been its heir.

Classification by typology gives us a total of eight Roman villas, nineteen rural establishments and twenty settlements identified only by surface pottery. To these we have to add seven necropolises, two isolated tombs, a pottery and a funerary inscription.

The majority of the *villae* already existed in the Early Roman period and continued to subsist: La Burguera, Centcelles, Cal·lípolis, La Llosa and Mas dels Frares. The villa of Els Hospitals had been built as

pareixen com a tals i altres subsisteixen (Cal·lípolis, la Burguera, la Llosa i potser el Cap de Sant Pere).

Els assentaments rurals als quals no hem atribuït la categoria de vil·la són la majoria, i s'han classificat en dos grups en funció de la presència o no de restes arquitectòniques *in situ*, com ja s'ha explicat en el lloc corresponent (respectivament, ERU o CER), però aquí els tractem en conjunt pels motius que també hem esgrimit anteriorment. De l'anàlisi dels mapes es desprèn un despoblament continuat al llarg del baix Imperi que afecta totes les àrees en general, sense diferències regionals.

Per al període baiximperial es compten 19 jaciments que han estat considerats establiments rurals romans i 20 de localitzats només per ceràmica en superfície. Es pot comparar el nombre total (de 39) amb les 8 vil·les documentades. La relació de jaciments és aquesta:

Vil·les baiximperial (8)	ERU baiximperial (19)	CER baiximperial (20)
Els Hospitals	Carretera de Montbrió	1.2
La Burguera	El Vilar	3.5
El Cap de Sant Pere (?)	Els Antigons	Les Gavarres II
Centcelles	Els Mongons I	Lo Reguerol
Cal·lípolis	La Buada	Majola I
La Llosa	Les Bassasses	Mas de Barenys II
Mas dels Frares	L'Hort del Pelat	Mas de Gomandí
Parets Delgades	Mas de Gassol	Mas de l'Ambrós
	Mas de Valls	Mas de la Boella
	Mas d'en Bertran	Mas de Serapi
	Mas d'en Bosch I	Mas del Ganso
	Molins Nous	Mas del Rofes
	Riudarenes I	Mas del Xaranga
	Sota la Timba del Castellot	Mas d'en Corts
	Vil·la de Mas Sardà	Mas d'en Toda
	Vil·la del Cogoll	Mas Nolles
	Vil·la del Mas dels Canonges	Mas Rovira
	Vil·la dels Aragalls	Pont de Goi I
	Voltants de la Torre Bargallona	Prat
		Sant Pol

such a little earlier, in the third century, and that of Parets Delgades was built in the fourth century. We have dubious information about others, such as that of Cap de Sant Pere. Thus, the only one that appears to be from the Late Roman period is that of Parets Delgades, although it was built at a pre-existing rural establishment.

The surviving *villae* are in obvious proximity to the main communication arteries: the Via Augusta and the Via ad Hispanias. Some of those that were located further inland, such as Mas d'en Toda, L'Hort del Pelat, El Vilar and Els Antigons, did not survive as villas past the third century. The only survivors were those of Mas dels Frares (located, however, only two kilometres from the road to Ilerda), and the exception that confirms the rule, the residential building of the villa of Parets Delgades, which was built in the fourth century. The number sites nearest the roads also decreased; some villas clearly linked to the Via Augusta, such as Mas dels Canonges, Mas d'en Gras, L'Esquirol and Els Masos, disappeared as such, while others, Cal·lípolis, La Burguera, La Llosa and perhaps El Cap de Sant Pere, survived.

The rural settlements to which we have not attributed the category of villa are in the majority and they have been classified into two groups according to whether they had in situ architectural remains or not, as we have explained in the corresponding place (ERU or CER, respectively). Here we deal with them together for reasons we have also explained above. The analysis of the maps shows a continuous depopulation throughout the Late Roman period that affected all the areas in general, with no regional differences.

For the Late Roman period there were nineteen archaeological sites categorised as Roman rural establishments and twenty located only by surface pottery. It is possible to compare the total number (39) with the eight documented villas. The following is a list of the archaeological sites:

Late Roman Villas (8)	Late Roman ERUs (19)	Late Roman CERs (20)
Els Hospitals	Carretera de Montbrió	1.2
La Burguera	El Vilar	3.5
El Cap de Sant Pere (?)	Els Antigons	Les Gavarres II
Centcelles	Els Mongons I	Lo Reguerol
Cal·lípolis	La Buada	Majola I
La Llosa	Les Bassasses	Mas de Barenys II
Mas dels Frares	L'Hort del Pelat	Mas de Gomandí

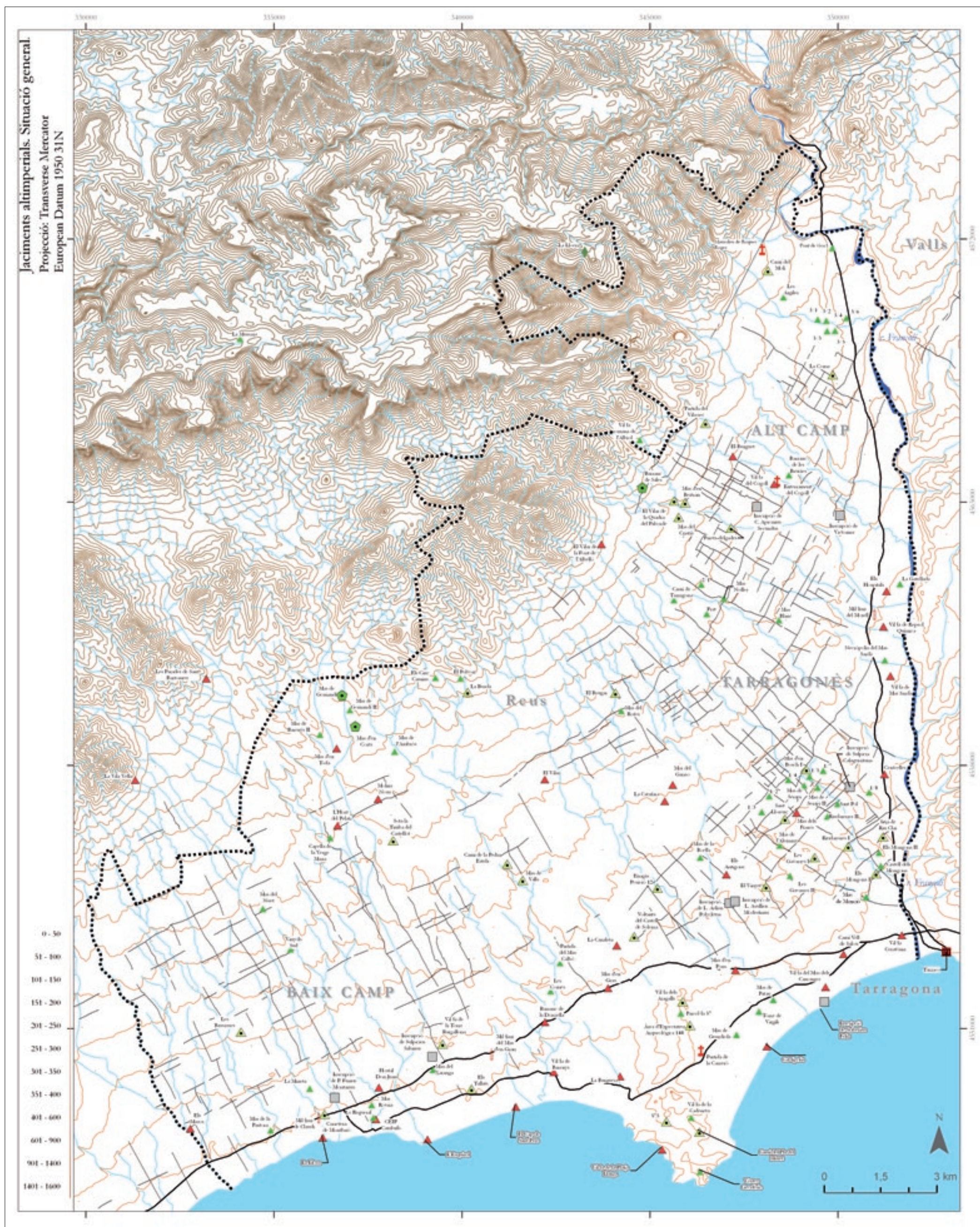

Figura 6. (Vegeu llegenda al final d'aquest capítol.) | Figure 6. (See the legend at the end of this chapter.)

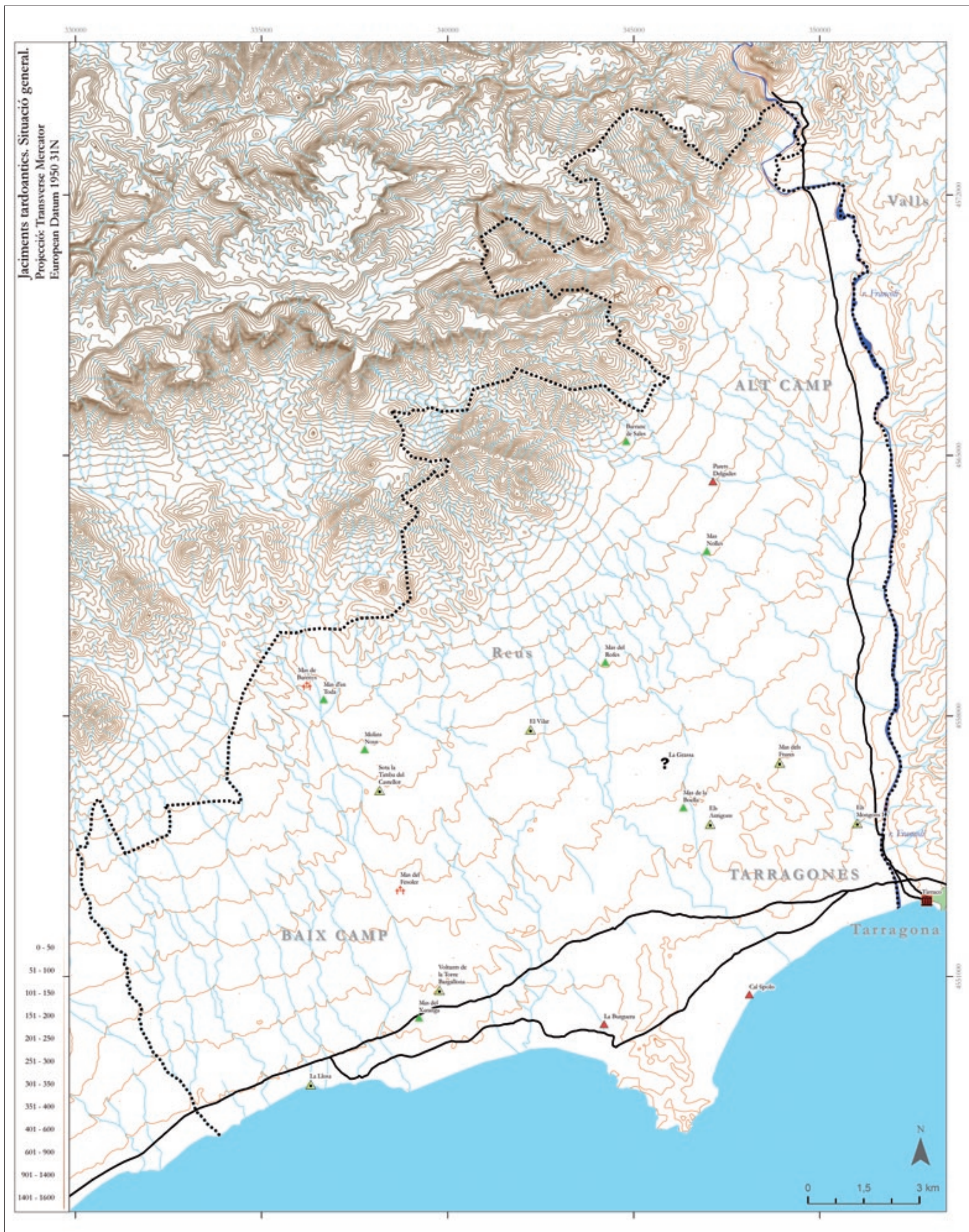

Figura 8. (Vegeu llegenda al final d'aquest capítol.) | Figure 8. (See the legend at the end of this chapter.)

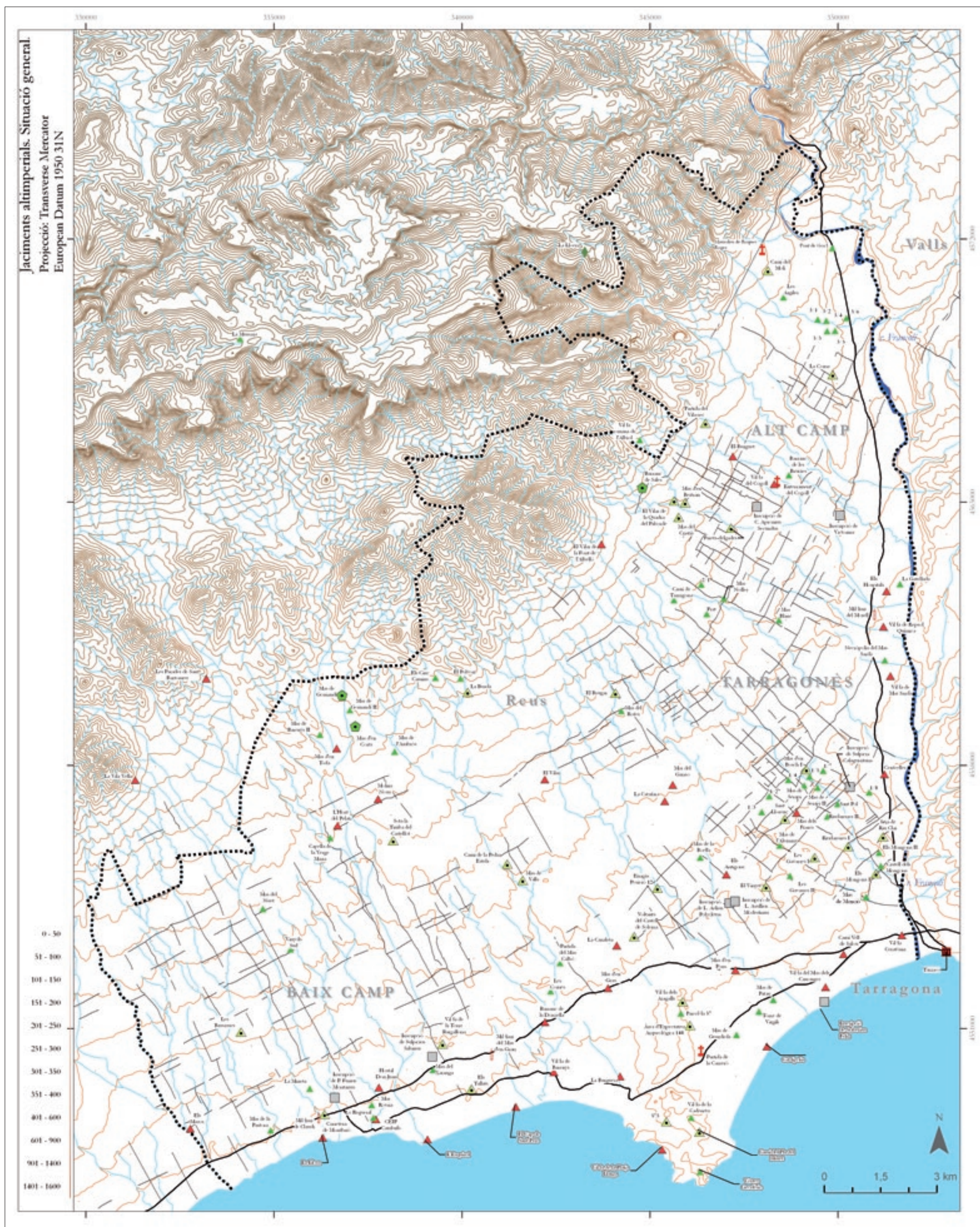

Figura 6. (Vegeu llegenda al final d'aquest capítol.) | Figure 6. (See the legend at the end of this chapter.)

L'antiguitat tardana

El pas del baix Imperi a la tardoantiguitat es concreta novament en la desaparició d'un elevat nombre de jaciments. Els càlculs sobre el total de jaciments de cada període indiquen que dels 58 jaciments baiximperials es passa a 21. En desapareixen 38 i només en sorgeix un de nou: la Grassa, que a més és la troballa aïllada d'un tresor de moneda visigoda, per bé que cal suposar en relació amb algun assentament proper de la mateixa època que desconeixem. Per tant, el nombre d'assentaments es redueix gairebé en dos terços (fig. 8).

D'aquests 21 jaciments, 18 es constaten en el segle VI i només 4 en el segle VII. Aquesta gran davallada pot ser deguda a uns profunds canvis en els models de poblament i/o a problemes arqueològics en la seva identificació. En efecte, per un costat els estrats superiors són els més susceptibles de ser destruïts. Per altra banda, desapareixen les ceràmiques d'importació i es fa molt difícil caracteritzar la cultura material d'aquesta època.

Classificats per tipologia, es coneixen 2 vil·les, 8 establiments rurals romans i 8 d'identificats per ceràmica en superfície. A més, cal afegir-hi 2 necròpolis (Mas de Barenys i Mas del Fesoler) i un tresor (la Grassa). Si fem l'anàlisi per segles, veiem que hi ha una certa continuïtat entre el segle V i el VI. Certament continua el descens en el nombre de jaciments en la mateixa tònica que en el baix Imperi. Els assentaments rurals (ERU + CER) són 19 en el segle V i 16 en el VI. En canvi, les vil·les, que són 6 en el segle V, pràcticament desapareixen en el VI, quan es redueixen a 2 (Cal·lípolis i Parets Delgades). En aquestes dues vil·les s'han pogut documentar fases constructives d'aquest moment: la reforma dels banys en el primer cas i la presència d'un capitell marmori en el segon. En el segle VII les vil·les s'han esborrat del tot.

Els jaciments que han proporcionat materials del segle VII són molt pocs: alguns estrats de l'antiga vil·la romana de la Burguera i ceràmiques localitzades en els jaciments de Mas de Barenys II (àmfores globulars i de fons umbilicat), Mas d'en Toda (amb ceràmica molt tardana com terra sigil·lada africana D de la forma Hayes 91C i fins i tot ceràmica islàmica) i els Voltants de la Torre Bargallona. Els tres primers representen la continuïtat sobre un jaciment anterior, però l'últim respon ja a un nou plantejament. Els Voltants de la Torre Bargallona és un assentament rural del qual només ha subsistit un extens camp amb nombroses fosses, la majoria de les quals sitges. Els estrats superiors no s'han conservat, arrasats per les màquines, però cal suposar la presència d'un petit poblat, similar a d'altres de documentats per la mateixa època en alguns indrets de Catalunya: Can Torras (Castellar del Vallès), Vilaclara (Castellfollit del Boix) o la Solana (Cubelles). Són poblats de nova planta de caràcter agrícola que es daten habitualment en els segles VI i VII.

Late Roman Villas (8)	Late Roman ERUs (19)	Late Roman CERs (20)
Parets Delgades	Mas de Gassol	Mas de l'Ambrós
	Mas de Valls	Mas de la Boella
	Mas d'en Bertran	Mas de Serapi
	Mas d'en Bosch I	Mas del Ganso
	Molins Nous	Mas del Rofes
	Riudarenes I	Mas del Xaranga
	Sota la Timba del Castellot	Mas d'en Corts
	Vil·la de Mas Sardà	Mas d'en Toda
	Vil·la del Cogoll	Mas Nolles
	Vil·la del Mas dels Canonges	Mas Rovira
	Vil·la dels Aragalls	Pont de Goi I
	Voltants de la Torre Bargallona	Prat
		Sant Pol

Late Antiquity

The passage from the Late Roman period to Late Antiquity is once again marked by the abandonment of a large number of sites. The calculation of the total number of archaeological sites in each period indicates that only twenty-one of the fifty-eight Late Roman sites remained. Thirty-eight were abandoned and only one new settlement, that of La Grassa, was founded. The find of a Visigoth coin hoard in the latter suggests a link to a nearby settlement from that period that we have yet to discover. Thus, the number of settlements is reduced by almost two thirds (Fig. 8).

Of these twenty-one archaeological sites, eighteen are attested in the sixth century and only four in the seventh century. This considerable decrease could be due to profound changes in the population models and/or archaeological difficulties in identifying them. On the one hand, the upper strata are the most likely to have been destroyed, and on the other, the lack of imported pottery makes it very difficult to characterise the material culture of this period.

Classified by typology, we know of two villas, eight Roman rural establishments and eight settlements identified by surface pottery. To these we have to add two necropolises (Mas de Barenys and Mas del

La relació de jaciments tardoantics és aquesta:

Vil·les tardoantigues (2)	ERU tardoantics (8)	CER tardoantics (8)
Cal·lípolis	El Vilar	Barranc de Sales
Parets Delgades	Els Antigons	Mas de Barenys II
	Els Mongons I	Mas de la Boella
	La Burguera	Mas del Rofes
	La Llosa	Mas del Xaranga
	Mas dels Frares	Mas d'en Toda
	Sota la Timba del Castellot	Mas Nolles
	Voltants de la Torre Bargallona	Molins Nous

L'evolució del poblament

La conjunció de les informacions proporcionades per la base de dades permet fer un estudi lineal de l'evolució del poblament al llarg de tota l'època romana. En aquest sentit, s'ha cregut oportú fer un seguiment dels assentaments d'hàbitat, classificats en dues categories: vil·les (VIL) i establiments rurals (incloent-hi també aquells que s'han identificat únicament per una dispersió de materials ceràmics en superfície, CER i ERU). A continuació presentem un quadre amb el nombre de jaciments de cada categoria, classificats per períodes:

	VIL	CER + ERU
República	1	123
Alt Imperi	32	82
Baix Imperi	8	39
Antiguitat tardana	2	16

Aquesta taula es pot representar amb un gràfic que permet apreciar la tendència general del poblament d'una manera encara més evident (fig. 9).

És clar que l'època republicana representa un màxim en el nombre d'assentaments: 124. Es pot dir que la totalitat són establiments rurals, i només una sola vil·la fa acte de presència en el segle I aC. En relació amb el període ibèric precedent, hi ha un creixement espectacular de jaciments que sense dubte respon a unes pautes marcades des de Roma, i que molt possiblement també cal relacionar amb la centuriació del Camp. L'alt Imperi ve marcat per dos fenòmens. Per un costat, s'implanta el sistema de la vil·la (32 de

Fesoler) and a hoard (La Grassa). If we analyse them by centuries, we see that there is a certain continuity between the fifth and sixth centuries. The descent in the number of archaeological sites continued at the same rate in the Late Roman period. There are nineteen rural settlements (ERU + CER) in the fifth century and sixteen in the sixth century. On the other hand, the villas, of which there are six from the fifth century, had practically disappeared by the sixth century, when there were only two (Cal·lípolis and Parets Delgades). In these two villas it has been possible to document the building phases from that period: the rebuilding of the baths in the case of the former and the presence of a marble capital in the latter. By the seventh century villas had completely disappeared from the map.

There are very few archaeological sites that have rendered finds from the seventh century: some strata from the Roman villa of La Burguera and pottery from the archaeological sites of Mas de Barenys II (globular and umbilicate bottom amphoras), Mas d'en Toda (very late-period ware such as Hayes 91C African D terra sigillata and even Islamic ware) and Els Voltants de la Torre Bargallona. The first three represent the continuity of an earlier archaeological site, while the last corresponds to a new foundation. Els Voltants de la Torre Bargallona is a rural settlement of which only a large field with numerous pits, most of them silos, has survived. The upper strata have been lost to ploughing, but we can assume that this was the site of a small settlement, similar to others documented for the same period in other parts of Catalonia: Can Torras (Castellar del Vallès), Vilaclara (Castellfollit del Boix) or La Solana (Cubelles). These are new agricultural settlements usually dated to the sixth and seventh centuries.

The following is a list of Late Antiquity archaeological sites:

Late Antiquity villas (2)	Late Antiquity ERUs (8)	Late Antiquity POTs (8)
Cal·lípolis	El Vilar	Barranc de Sales
Parets Delgades	Els Antigons	Mas de Barenys II
	Els Mongons I	Mas de la Boella
	La Burguera	Mas del Rofes
	La Llosa	Mas del Xaranga
	Mas dels Frares	Mas d'en Toda
	Sota la Timba del Castellot	Mas Nolles
	Voltants de la Torre Bargallona	Molins Nous

documentades), i per l'altre, es redueix considerablement el nombre d'establiments rurals (de 123 a 82). Són canvis que impliquen una reestructuració en el sistema agrari. L'aparició de grans vil·les es produeix paral·lelament a l'abandonament de nombrosos establiments rurals, tot i que la suma total de jaciments per èpoques implica només la pèrdua de 10 assentaments respecte a l'època republicana. En aquest sentit, no creiem que es donés una pèrdua demogràfica, i ens inclinem més a pensar en un lent desplaçament de població cap a les vil·les (que necessitaven una nombrosa mà d'obra per treballar les terres que en depenien) i potser en un procés de concentració de les propietats. A més, la presència de diverses terrisseries per envasar i exportar el vi que produïen les terres demostra un camp intensament treballat i unes xarxes comercials plenament desenvolupades. En canvi, en el baix Imperi es mostra una tendència al despoblament. Decreixen tant el nombre d'establiments rurals (de 82 a 39) com el de vil·les (de 32 a 8). La reducció és, en total, de 114 a 31 jaciments. És una caiguda en picat que sembla indicar també una pèrdua de població, tot i que també es podria pensar en una concentració de població a les poques vil·les que subsisteixen. Moltes de les antigues vil·les segueixen subsint, però pateixen un procés de ruralització: s'abandonen estances luxoses que requerien un costós manteniment i no proporcionaven cap benefici econòmic, com els *balnea*. Aquesta tendència continua en la tardoantiguitat i culmina amb la desaparició total del sistema romà de la vil·la.

La taula de l'evolució de poblament per períodes cronològics més precisos i el corresponent gràfic que es genera donen algunes diferències respecte a les anteriors que cal analitzar amb cura.

The evolution of the population

The conjunction of the information provided by the database allows us to make a linear study of the evolution of the population throughout the entire Roman period. We believed it opportune to track the habitat settlements, classifying them into two categories: villas (VIL) and rural establishments (including those that have only been identified from a dispersion of surface pottery: CER and ERU). The following table shows the number of archaeological sites per category, classified by periods:

	VIL	CER + ERU
Republican	1	123
Early Roman	32	82
Late Roman	8	39
Late Antiquity	2	16

This table can be converted into a graph in which the general population trend is even more evident (Fig. 9).

It is clear that the Republican period had the largest number of settlements: 124. They are all rural establishments and there is only one villa in the first century BC. There was a spectacular growth in archaeological sites compared to the preceding Iberian period, a phenomenon that without a doubt corresponds to guidelines laid down from Rome. The Early Roman period is notable for two phenomena. On the one hand, the introduction of the villa system (32 documented villas), and on the other, a consider-

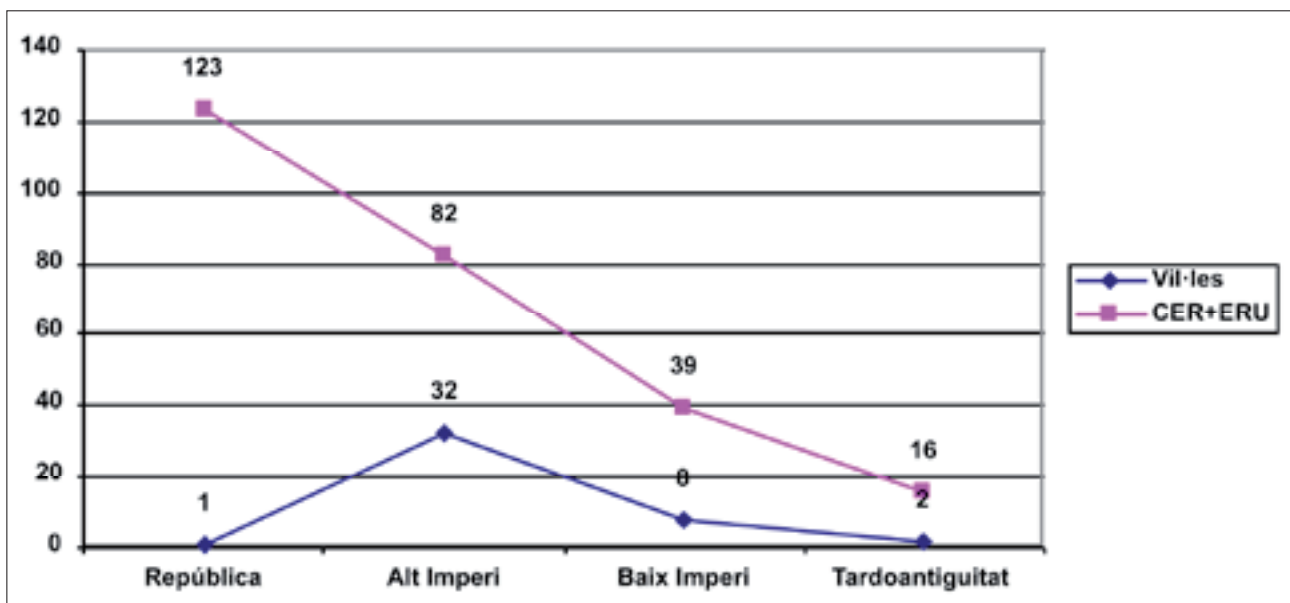

Figura 9. Evolució del poblament per períodes / Figure 9. The evolution of the population by periods.

Vil·les (33)	S. I aC	Augustà	Julio-claudi	Flavi	S. II	S. III	S. IV	S. V	S. VI	S. VII
Villas (33)	1st c. BC	Aug.	Julio-Cl.	Flavian	2nd c.	3rd c.	4th c.	5th c.	6th c.	7th c.
Barranc de la Donzella										
Cal·lípolis										
Camí Vell de Salou										
CEIP Cambrils										
Centcelles										
El Burguet										
El Cap de Sant Pere										
El Vilar										
El Vilar de la Font de l'Albelló										
Els Antigons										
Els Hospitals										
Els Masos										
Hostal Don Juan										
La Burguera										
La Canaleta										
La Catafara										
La Llosa										
L'Esquirol										
L'Hort del Pelat										
Mas del Ganso										
Mas dels Frares										
Mas d'en Gras										
Mas d'en Pons										
Mas d'en Toda										
Molins Nous										
Parets Delgades										
Vil·la Ceratònia										
Vil·la de Barenys										
Vil·la de la Platja Llarga										
Vil·la de Mas Sardà										
Vil·la de Repsol Química										
Vil·la del Cogoll										
Vil·la del Mas dels Canonges										
Total	1	6	13	15	19	13	7	6	2	0

Figura 10. *Villae* identificades en l'àrea d'estudi i les seves cronologies / Figure 10. *Villae* identified in the study area and their chronologies.

Període	VIL	CER + ERU
Segle II aC	0	43
Segle I aC	1	61
Augustià	6	68
Julioclaudi	13	74
Flavi	15	66
Segle II	19	55
Segle III	13	36
Segle IV	7	24
Segle V	6	19
Segle VI	2	16
Segle VII	0	4

La primera discordança entre els dos gràfics (fig. 11) i també la més notable és la diferència en el nombre d'establiments rurals romans en època republicana i fins a la meitat del segle I dC. Es constaten per al segle II aC 43 jaciments i 61 per al segle I aC, i un augment fins al període julioclaudi, per iniciar després una davallada. Es tracta d'una diferència notable respecte al primer gràfic que té la seva explicació en el mètode que s'ha seguit per omplir la base de dades: en el moment d'atribuir la cronologia afnada per a un jaciment s'han tingut en compte únicament l'època que assenyalen els fòssils directors que s'hi han trobat. Quan per a un període determinat no hi ha materials, s'ha deixat en blanc la casella corresponent. Aquesta és la causa que ha provocat aquestes diferències.

able reduction in the number of rural establishments (from 123 to 82). These changes imply a restructuring of the agrarian system. The appearance of large villas coincides with the abandonment of numerous rural establishments, even though the total sum of archaeological sites per period involves a loss of only ten settlements with respect to the Republican period. In this respect, we do not believe that there was a demographic decline, but rather a gradual displacement of the population to the villas (which would have needed a large amount of labour to work their lands) and a possible concentration of properties. Moreover, the presence of various potteries for manufacturing the containers used to export the wine produced shows that the land was intensively cultivated and that there were well developed trade networks. On the other hand, in the Late Roman period we see a trend towards depopulation. There was a decrease in the numbers of both rural establishments (from 82 to 39) and villas (from 32 to 8). Overall, the total number of sites fell from 114 to 31. This sharp fall indicates that there was also a drop in the population, although it is also possible that there was a concentration of people in the few villas that remained. Many of the earlier villas survived, although they underwent a ruralisation process; the luxurious rooms that had a high maintenance cost but produced no profit, such as the *balnea*, were abandoned. This trend continued in Late Antiquity and culminated in the disappearance of the Roman villa system.

The table showing the evolution of the population by more precise chronological periods and its corresponding graph shows some differences with respect to the previous ones and these need to be analysed with care.

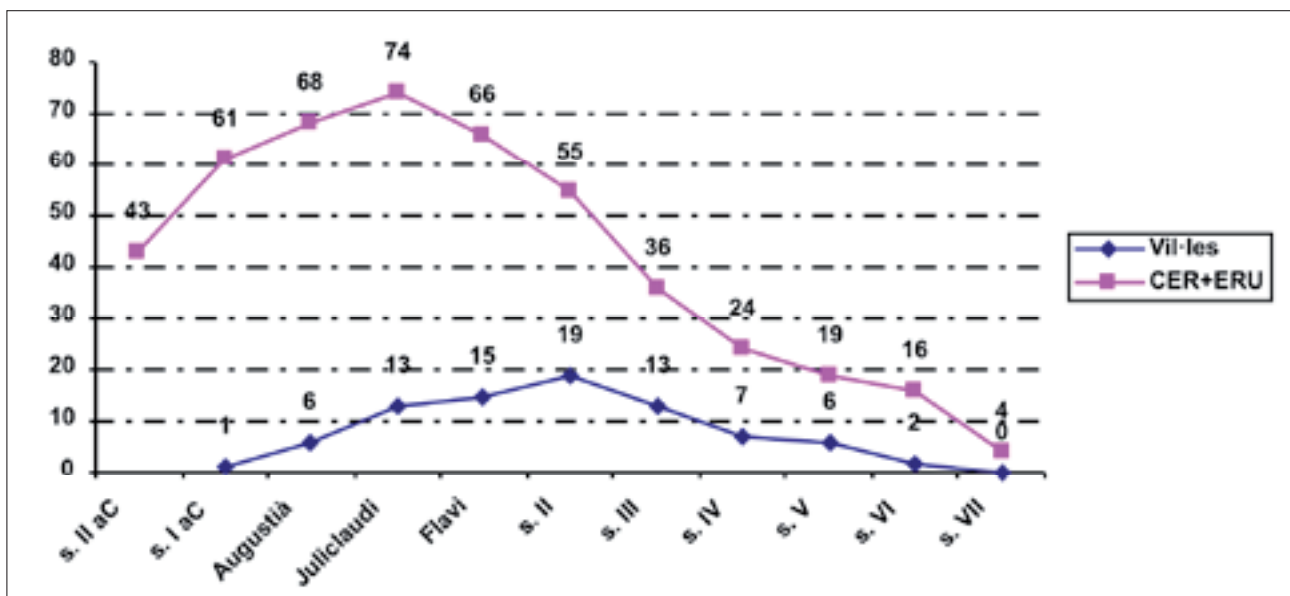

Figura 11. Evolució del poblament per segles / Figure 11. Evolution of the population by centuries.

Per a l'època republicana, en gran part dels jaciments no és possible donar una cronologia acurada per manca de ceràmiques amb datacions més concretes. Sovint s'hi troben només ceràmiques comunes ibèriques i àmfores itàliques informes. En aquests casos s'ha introduït «Època republicana» sense més precisions, i per tant aquests jaciments no apareixen en les llistes del segle II ni en la de l'I aC. Aclarit aquest punt, el que sí que es fa evident és que es constaten 18 jaciments més en el segle I aC que en el II aC. Com ja s'ha explicat en l'apartat corresponent, l'element bàsic que hem emprat per atribuir un assentament a un segle o a l'altre és la presència d'àmfores de procedència itàlica (grecoitàliques per al II aC i Dr. 1 per a l'I aC). Per tant, sembla que a mesura que ens acostem al canvi d'era hi ha un increment en el nombre de jaciments.

El que sí que queda reflectit magníficament és el procés d'implantació de les vil·les. A part de la vil·la del Mas d'en Gras, que pot ser datada en època republicana, la veritable eclosió es produeix en època d'August, i continua *in crescendo* al llarg de tot el segle I i encara en el segle II, moment en què arriba al punt culminant, amb un total de 19 vil·les documentades.

En canvi, el nombre de jaciments rurals comença una davallada a partir de mitjan segle I dC, que amb més o menys intensitat serà constant fins al final de l'antiguitat. Aquesta comença a fer-se evident sobretot en època flàvia, a final del segle I, i pateix una notable caiguda en el segle III, un segle de crisi que marca també el principi en la reducció del nombre de vil·les.

El baix Imperi i la tardoantiguitat continuen mostrant una tendència a la desaparició d'assentaments. Unes poques vil·les es mantenen en els segles IV i V. En algunes fins i tot s'hi construeixen grans edificis de bell nou: Parets Delgades i Centcelles. En el segle VI sobreviu només la de Cal·lípolis (es reedifiquen les termes) i segurament la de Parets Delgades (un capitell marmori és d'aquest moment); en canvi, en el VII les vil·les ja han desaparegut. Els establiments rurals també van reduint-se a un ritme més o menys constant, però hi ha una gran caiguda en el segle VII, moment per al qual només coneixem quatre jaciments.

A grans trets, s'observa com hi ha un primer moment (segles II-I aC) en què el camp s'omple de petits establiments rurals com a resultat d'una política agrària i colonitzadora plenament romana; que en el canvi d'era hi ha una segona reestructuració amb la incorporació del sistema de la vil·la. Possiblement la implantació de noves vil·les al llarg dels segles I i II dC va provocar l'abandonament d'un cert nombre d'establiments rurals, fet que comença a notar-se en època flàvia i que serà ja una constant a partir d'aquest moment. El segle III representa l'abandonament d'un gran nombre de jaciments, també de vil·les. Durant

Period	VIL	CER + ERU
2 nd century BC	0	43
1 st century BC	1	61
Augustan	6	68
Julio-Claudian	13	74
Flavian	15	66
2 nd century	19	55
3 rd century	13	36
4 th century	7	24
5 th century	6	19
6 th century	2	16
7 th century	0	4

The first and most remarkable discrepancy between the two graphs (Fig. 11) is the difference in the number of Roman rural establishments in the Republican period and up until the middle of the first century AD. Forty-three archaeological sites are attested in the second century BC and sixty-one in the first century BC; they increase until the Julio-Claudian period and then begin to decrease. This is a notable difference compared to the first graph and can be explained by the method used to complete the database: when attributing a refined chronology to an archaeological site, only the period indicated by the index fossils has been taken into account. Where there were no finds for a specific period, the corresponding box was left blank. This is the reason for the differences.

For most of the Republican period archaeological sites it is not possible to give an accurate chronology, due to the lack of pottery with more specific datings. Often only Iberian common ware and formless Italic amphoras are found. In those cases, "Republican period" has been entered without any further definition; these archaeological sites do not therefore appear in either the second or the first century BC lists. Having clarified this point, what is evident is that there are eighteen more archaeological sites in the first century BC than in the second century BC. As has been explained in the corresponding section, the basic element we used to attribute a settlement to one century or another is the presence of amphoras from Italy (Greco-Italic for the second century BC and Dr. 1 for the first century BC). It therefore appears that as we approach the turn of the era there is an increase in the number of archaeological sites.

One thing we can see very clearly is the introductory process of the villa. Apart from the villa of Mas d'en Gras, which can be dated to the Republican period, the true emergence took place in the Augustan period and continued *in crescendo* throughout the first cen-

el baix Imperi continua la tendència, en el VI pràcticament s'esvaeixen les vil·les i en el VII fins i tot els establiments rurals, que queden reduïts a la pervivència d'algunes grans vil·les totalment «ruralitzades» i a l'aparició d'un nou tipus de poblats fets preferentment amb materials peribles, com els Voltants de la Torre Bargallona.

tury and into the second century, when it culminated with a total of nineteen documented villas.

On the other hand, the number of rural sites began to decrease from the middle of the first century AD and continued to do so at a faster or slower rate until the end of Antiquity. This becomes particularly evident in the Flavian period, at the end of the first century, and there is a notable fall in the third century, a century of crisis that also saw the beginning of the reduction in the number of villas.

The Late Roman and Late Antiquity periods continue to show a tendency for the abandonment of settlements. A few villas remained in the fourth and fifth centuries and in some cases large new buildings were built, such as at Parets Delgades and Centcelles. In the sixth century the only survivors were Cal·lípolis (the baths were rebuilt) and probably Parets Delgades (there is a marble capital from this time). By the seventh century there were no longer any villas. The rural establishments also decreased at a more or less constant rate, although there was a considerable fall in the seventh century, when we only know of four archaeological sites.

In summary, we observe an initial phase (second - first centuries BC) in which the countryside filled with small rural establishments as the result of a wholly Roman colonisation and agricultural policy and a second restructuring at the turn of the era with the incorporation of the villa system. Possibly the introduction of new villas during the first and second centuries AD led to the abandonment of a certain number of rural establishments, an effect we begin to see in the Flavian period and that was constant from then on. In the third century we see the abandonment of a large number of sites, as well as villas. This trend continued during the Late Roman period; by the sixth century practically all the villas had been abandoned and in the seventh century also the rural establishments. All that remained were some completely “ruralised” large villas and, at the same time, we see the appearance of a new type of settlement, preferably built with perishable materials, such as Els Voltants de la Torre Bargallona.

Llegenda dels mapes d'aquest capítol

	Vil·la		Tomba
	Establiment rural		Necròpolis
	Troballa ceràmica		Epigrafia
	Centre terrissaire		Mil·liari
	Tàrraco		Pedrera
	Poblat ibèric		Varis
	Establiment ibèric		